

Zbiór zagadnień do Olimpiady Wiedzy Ekonomicznej XXX Edycja Blok Mikroekonomia

Niniejszy zbiór zagadnień został opracowany przez pracowników Instytutu Ekonomii Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

REDAKCJA NAUKOWA
dr Katarzyna Skorupińska
Łódź, 2016

ISBN 978-83-923777-7-1

WYKAZ ZAGADNIEŃ

1.	PRZEDMIOT BADAŃ EKONOMII, NARZĘDZIA ANALIZY EKONOMICZNEJ: TEORIE, PRAWA I MODELE EKONOMICZNE.....	1
2.	GRANICA MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNYCH.....	3
3.	TEORIA RYNKU, MECHANIZM RYNKOWY I RÓWNOWAGA RYNKOWA	
3.1.	Istota i klasyfikacje rynków.....	5
3.2.	Popyt, prawo popytu, krzywa popytu.....	7
3.3.	Determinanty pozacenowe popytu.....	9
3.4.	Podaż i jej determinanty.....	11
3.5.	Nadwyżka rynkowa, niedobór rynkowy, cena minimalna, cena maksymalna.....	13
3.6.	Mechanizm rynkowy i równowaga rynkowa.....	15
4.	TEORIA WYBORU GOSPODARSTWA DOMOWEGO	
4.1.	Funkcje gospodarstwa domowego.....	17
4.2.	Krzywa obojętności.....	19
4.3.	Linia ograniczenia budżetowego.....	21
4.4.	Użyteczność całkowita i krańcowa.....	23
4.5.	Optimum konsumenta.....	25
5.	TEORIA PRZEDSIĘBIORSTWA (przedsiębiorstwo, funkcje i cele działalności).....	27
6.	TEORIA KOSZTÓW	
6.1.	Koszt alternatywny, koszt jawny, koszt ukryty.....	29
6.2.	Koszty w okresie krótkim.....	31
6.3.	Koszty przeciętne i koszt krańcowy.....	33
6.4.	Optimum technologiczne.....	35
6.5.	Koszty w okresie długim.....	37
7.	RÓWNOWAGA I DECYZJE PRODUKCYJNE PRZEDSIĘBIORSTWA	
7.1.	Analiza krótkookresowa.....	39
7.2.	Analiza długookresowa.....	41
7.3.	Analiza długookresowa, optymalna kombinacja czynników produkcji.....	43
8.	STRUKTURY RYNKOWE	
8.1.	Rynek doskonale konkurencyjny	
8.1.1.	Warunki.....	45
8.1.2.	Utargi.....	47
8.1.3.	Równowaga przedsiębiorstwa.....	49
8.1.4.	Zysk ekonomiczny, zysk normalny, strata.....	51
8.1.5.	Cena zamknięcia, krzywa podaży przedsiębiorstwa.....	53
8.2.	Absolutny monopol	
8.2.1.	Warunki monopolu, monopol naturalny.....	55
8.2.2.	Utargi.....	57
8.2.3.	Równowaga przedsiębiorstwa.....	59
8.2.4.	Negatywne skutki monopolu.....	61
8.3.	Konkurencja monopolistyczna.....	63
8.4.	Oligopol	65
9.	RYNEK CZYNNIKÓW WYTWÓRCZYCH	
9.1.	Teoria produkcyjności krańcowej.....	67

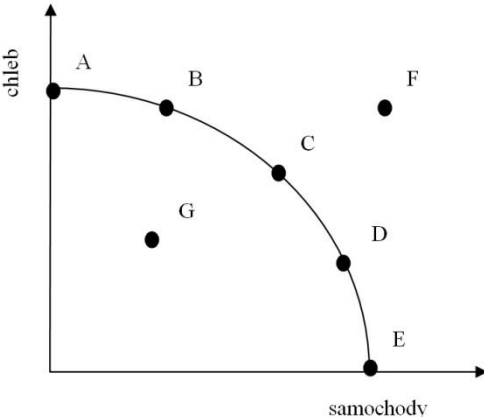
9.2. Rynek pracy.....	69
9.3. Rynek ziemi.....	71
9.4. Rynek kapitału.....	73
10. EKONOMICZNA ROLA PAŃSTWA W GOSPODARCE.....	75
11. ZAWODNOŚĆ RYNKU I PAŃSTWA	77

SEKCJA TEMATYCZNA	AUTOR OPRACOWANIA
1. Przedmiot badań ekonomii, narzędzia analizy ekonomicznej: teorie, prawa i modele ekonomiczne	Emilia Klepczarek
2. Granica możliwości produkcyjnych	Dorota Łochnicka
3. Teoria rynku, mechanizm rynkowy i równowaga rynkowa	Natalia Szubska-Włodarczyk
4. Teoria wyboru gospodarstwa domowego	Dorota Łochnicka
5. Teoria przedsiębiorstwa	Katarzyna Piłat
6. Teoria kosztów	Katarzyna Piłat
7. Równowaga i decyzje produkcyjne przedsiębiorstwa	Katarzyna Piłat
8. Struktury rynkowe	Dorota Łochnicka
9. Rynek czynników wytwórczych	Emilia Klepczarek
10. Ekonomiczna rola państwa w gospodarce	Emilia Klepczarek
11. Zawodność rynku i państwa	Natalia Szubska-Włodarczyk

Słowo kluczowe	PRZEDMIOT BADAŃ EKONOMII, NARZĘDZIA ANALIZY EKONOMICZNEJ: TEORIE, PRAWA I MODELE EKONOMICZNE
-------------------	---

Opis	Ekonomia zaliczana jest do nauk społecznych zajmujących się badaniem i wyjaśnianiem ludzkich zachowań. Jako przedmiot badań ekonomii wskazuje się obszar ludzkich zachowań związanych z produkcją, wymianą oraz użytkowaniem dóbr i usług. Celowość badań ekonomicznych uzasadnia OGRANICZONOŚĆ ZASOBÓW wykorzystywanych do zaspokajania nieograniczonych ludzkich potrzeb. W rezultacie nadrzędnym problemem ekonomii staje się odpowiedź na pytanie o optymalny sposób alokacji (rozdzielenia) zasobów między konkurencyjne ich zastosowania, a zatem rozstrzygnięcie kwestii, jakie dobra i usługi, w jaki sposób i dla kogo wytwarzać. Ekonomia, będąc jednocześnie nauką o procesach gospodarczych, stara się wykrywać i opisywać prawidłowości rządzące tymi procesami (PRAWA EKONOMICZNE). Pełni przy tym szereg funkcji, z których najistotniejszymi są: ✓ funkcja poznawcza - polega na dostarczaniu wiedzy o przyczynach, skutkach i prawidłowościach rządzących procesami gospodarczymi ✓ funkcja aplikacyjna - pozwala formułować wytyczne i postulaty przydatne w działalności gospodarstw domowych, przedsiębiorstw, państwa i innych instytucji. Wyróżnienie funkcji poznawczej i aplikacyjnej związane jest z kategoriami sądów formułowanych przez badaczy. Mogą to być: ✓ sądy pozytywne, mające charakter opisowy, weryfikowalne i opisujące świat takim, jakim jest ✓ sądy normatywne o charakterze zaleceniowym, zwykle zawierające postulat wskazujący, jak świat powinien wyglądać. Sposób analizy problemów ekonomicznych pozwala zaklasyfikować ekonomię jako naukę ścisłą. Identyfikacja PRAW EKONOMICZNYCH, a więc pewnych stale powtarzających się zależności (związków) między elementami procesu gospodarowania implikuje konieczność posługiwania się szeregiem metod: obserwacji rzeczywistości, analizy faktów i danych statystycznych, a niekiedy eksperymentu. Pozwalają one wyodrębnić, które zależności i kategorie ekonomiczne są w danym przypadku istotne, konieczne, powtarzające się i mają w związku z tym charakter ogólniejszej prawidłowości, a które są przypadkowe i występują sporadycznie. Wyodrębnienie istotnych zależności wiąże się często z koniecznością zbudowania MODELU EKONOMICZNEGO, który stanowi pewien uproszczony, lecz bardziej przejrzysty, obraz gospodarczej rzeczywistości. Mniej ważne lub zaciemniające obraz czynniki pomija się w modelu lub przyjmuje jako stałe (bardzo często przy konstrukcji modelu posługuje się klauzulą CETERIS PARIBUS, oznaczającą "przy innych warunkach nie zmienionych"). W ten sposób model pozwala ograniczyć złożoność sieci zależności do interesujących badacza aspektów zachowań jednostek gospodarczych lub funkcjonowania gospodarki jako całości.
------	--

Opis C.D.	✓ MIKROEKONOMIA jest nauką o podejmowaniu decyzji i współdziałaniu na określonych rynkach gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Modele dotyczące zachowań gospodarstw domowych i przedsiębiorstw nazywane są modelami mikroekonomicznymi. ✓ MAKROEKONOMIA zajmuje się zjawiskami charakteryzującymi całą gospodarkę, takimi jak inflacja, bezrobocie i wzrost gospodarczy. Analogiczne problemy analizowane są w ramach modeli makroekonomicznych. Każdy model ekonomiczny zawiera zmienne endogeniczne (objaśniane), których wartość jest ustalana w ramach modelu oraz zmienne egzogeniczne (objaśniające) ustalone poza modelem. Zweryfikowane przez badacza zależności pozwalają na formułowanie praw ekonomicznych, które połączone w zwarte, powiązane ze sobą logicznie systemy nazywane są teoriami ekonomicznymi. TEORIE EKONOMICZNE usiłują objaśniać i interpretować rzeczywistość gospodarczą, eksponując typowe i istotne zależności, a pomijając nieistotne i przypadkowe. Zawierają przy tym uporządkowany, spójny zbiór definicji, twierdzeń i hipotez naukowych, w oparciu o które formułowane są zarówno sądy pozytywne, jak i normatywne dostarczające określonych wskazówek dla polityki gospodarczej.
Przykładowe pytanie	1. Czym różnią się sądy pozytywne od normatywnych? Podaj przykład sądu pozytywnego i normatywnego w ekonomii. 2. Jakimi metodami posługuje się ekonomista identyfikując prawa ekonomiczne? 3. Dlaczego w modelu ekonomicznym pomija się niektóre czynniki faktycznie występujące w rzeczywistości gospodarczej?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2015 [3] Smith P., Begg D., <i>Ekonomia. Zbiór zadań</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2001 [4] Begg D., Vernasca G., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2014
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	GRANICA MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNYCH
Opis	Granica możliwości produkcyjnych (krzywa transformacji) – wykres pokazujący kombinacje maksymalnej, możliwej do wytworzenia ilości dóbr w gospodarce przy pełnym wykorzystaniu dostępnych zasobów (ziemi, kapitału i pracy), wiedzy, techniki i organizacji produkcji. Krzywa transformacji obrazuje problem wyboru dotyczący rozdysponowania dostępnych zasobów pomiędzy różne gałęzie wytwarzania. W modelu przyjmuje się założenie upraszczające, według którego w gospodarce wytwarzane są tylko dwa dobra np. samochody i chleb. W skrajnych przypadkach, wszystkie zasoby mogą zostać przeznaczone w całości na produkcję chleba lub samochodów (punkty A i E). Przeważnie jednak, wybierana jest taka struktura produkcji, w której wytwarza się, zarówno pewną ilość jednego, jak i drugiego dobra (punkty B, C, D). Wybory efektywne – wszystkie punkty znajdujące się na krzywej transformacji reprezentują strukturę produkcji dwóch dóbr, przy której moce wytwórcze gospodarki są wykorzystane w pełni (a więc efektywnie) (punkty A, B, C, D, E). Oznacza to, że zwiększenie produkcji jednego z dóbr będzie wymagało zmniejszenia produkcji drugiego. Konieczne jest bowiem przesunięcie czynników produkcji z jednej gałęzi wytwarzania do drugiej. Warianty produkcji znajdujące się na krzywej są względem siebie konkurencyjne. Z punktu widzenia gospodarki są więc one tak samo dobre, gdyż dostępne zasoby zostały wykorzystane efektywnie. Wybory nieefektywne – punkty znajdujące się poniżej krzywej transformacji oznaczają nieefektywną strukturę produkcji, gdyż możliwości produkcyjne gospodarki nie są w pełni wykorzystane. Oznacza to, że możliwe jest zwiększenie produkcji obu dóbr jednocześnie (punkt G). Wybory nieosiągalne – punkty znajdujące się powyżej krzywej reprezentują niedostępną dla danej gospodarki strukturę produkcji. Oznacza to, że przy obecnie posiadanych zasobach struktura produkcji znajdująca się powyżej krzywej nie jest możliwa do wytworzenia (punkt F).

Opis C.D.	W ramach posiadanych mocy wytwórczych możliwe jest jedynie przesuwanie się po krzywej w górę bądź w dół, a więc substytuowanie (zastępowanie) produkcji jednego dobra produkcją drugiego. Dokonywanie wyborów produkcyjnych będzie się wiązało z ponoszeniem tzw. kosztu alternatywnego, a więc z rezygnacją z części produkcji jednego dobra, na rzecz zwiększenia produkcji drugiego z nich. Koszt alternatywny – ilość jednego dobra (np. chleba) z jakiej należy zrezygnować, aby móc zwiększyć produkcję drugiego dobra (np. samochodów) o jedną jednostkę. Koszt alternatywny jest jednocześnie nachyleniem krzywej transformacji. Może być on wyrażony w wartości najbardziej cennego, alternatywnego wariantu wykorzystania zasobów.
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij czym jest krzywa możliwości produkcyjnych gospodarki. 2. Zdefiniuj koszt alternatywny. 3. Wyjaśnij co reprezentują punkty znajdujące się na krzywej transformacji, pod i ponad nią.
Literatura	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	ISTOTA I KLASYFIKACJE RYNKÓW
Opis	Rynek jest to grupa nabywców i sprzedawców konkretnego dobra lub usługi. Popyt i podaż odnoszą się do zachowań nabywców i sprzedawców, którzy współdziałają ze sobą właśnie na rynkach. Inaczej, pojęcie rynku można zdefiniować jako miejsce zawierania transakcji kupna i sprzedaży. Rynek jest mechanizmem umożliwiającym odpowiedź na pytania: Co produkować? Jak produkować? Dla kogo produkować? Biorąc pod uwagę różne kryteria podziałów, możemy wyróżnić następujące rodzaje rynków: • Rynek dóbr i usług konsumpcyjnych i rynek czynników produkcji (tj., rynek pracy, kapitału, ziemi) – kryterium według przedmiotu obrotu. • Rynek nabywców i rynek sprzedawców – kryterium według sytuacji rynkowej. • Rynek lokalny, regionalny, krajowy, międzynarodowy, światowy – kryterium geograficzne. • Rynek homogeniczny (jednorodny np.: pszenicy, ropy) i rynek heterogeniczny (np.: rynek pracy) – kryterium stopnia jednorodności przedmiotu transakcji. • Rynek doskonały i rynek niedoskonały – kryterium stopnia wyrównywania się cen. Główne funkcje rynku: • Miejsce wyceny dóbr – rynek jest instrumentem i miejscem wyceny produktów i zasobów gospodarczych. Ceny tych dóbr ustalane są na rynku. • Źródło informacji dla uczestników życia gospodarczego – poprzez wycenę produktów i zasobów gospodarczych, rynek dostarcza informacji o cenach i ich relacjach podmiotom gospodarczym. Rynek informuje o rozmiarach popytu i podaży czynników wytwórczych, rentowności prowadzonych działalności gospodarczych, poziomie płac. • Niezbędny warunek racjonalnego wykorzystania zasobów – rynek dostarcza informacji o cenach zasobów umożliwiając tym samym podmiotom gospodarczym podejmowanie decyzji w oparciu o rachunek ekonomiczny. Rynek określa relacje cenowe zasobów rzadkich, jak również umożliwia dokonywanie analizy porównania stosunku nakładów do efektów. Mechanizm ten zachęca do racjonalnego gospodarowania zasobami, z uwzględnieniem ich efektywnego i oszczędnego wykorzystania. • Umożliwia ustalenie równowagi rynkowej – rynek za pomocą cen, stawek płac, stóp procentowych dostarcza uczestnikom życia gospodarczego informacji. Uzyskane informacje powodują różne reakcje/działania podejmowane przez podmioty gospodarcze. Rynek za pomocą swoich mechanizmów, w przypadku

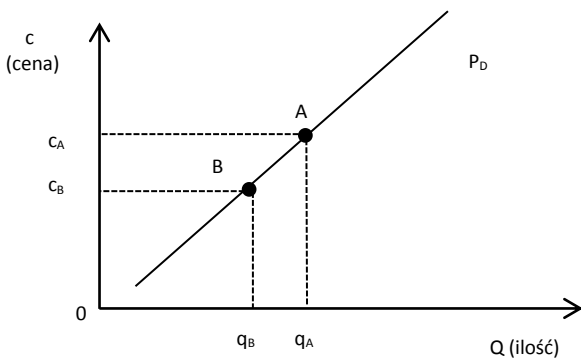
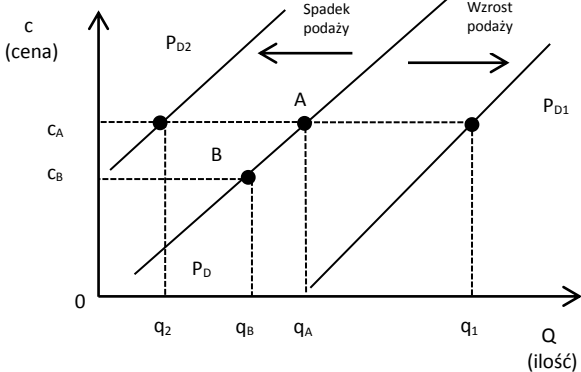
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Jaka jest istota funkcjonowania rynków? 2. Jakich wyróżniamy rodzaje rynków uwzględniając kryterium według przedmiotu obrotu oraz stopnia jednorodności przedmiotu transakcji? 3. Wymień główne funkcje rynku.
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	POPYT, PRAWO POPYTU, KRZYWA POPYTU
Opis	Popyt – jest to wielkość zgłaszanego zapotrzebowania na dobra/usługi jaką nabywcy chcą i mogą kupić. Krzywa popytu pokazuje związek pomiędzy ilością zgłaszanego zapotrzebowania (ilością popytu), a ceną dobra/usługi. Typowa zależność między ilością popytu, a ceną jest różnokierunkowa. Prawo popytu – kiedy cena dobra/usługi wzrasta to wielkość zgłaszanego zapotrzebowania maleje, przy innych czynnikach niezmiennych, a kiedy cena dobra/usługi maleje to wielkość zgłaszanego zapotrzebowania wzrasta. Zmiana ceny danego dobra/usługi powoduje przesunięcie wzdłuż krzywej popytu (z punktu A do B lub z B do A). Co oznacza, że wzrost ceny z c_B do c_A powoduje spadek ilości zgłaszanego zapotrzebowania z q_B do q_A. Nietypowe krzywe popytu: Na rysunku a) został przedstawiony popyt sztywny (doskonale nieelastyczny). Popyt ten nie reaguje na zmianę ceny. Bez względu na poziom ceny, popyt na dobro wynosi Q_1. Taki rodzaj popytu dotyczy przede wszystkim dóbr, które nie mają bliskich substytutów (np. woda, sól).

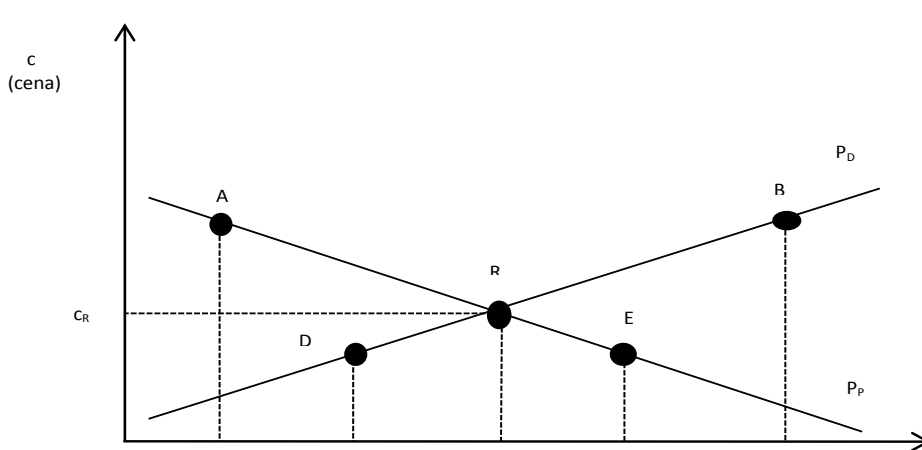
Opis C.D.	Na rysunku b) został przedstawiony popyt doskonale elastyczny, skrajnie reagujący na zmianę ceny. Jest to sytuacja teoretyczna odnosząca się do rynku doskonale konkurencyjnego. Przy cenie c_1 producent jest w stanie sprzedać wszystko co wyprodukował. W przypadku wzrostu ceny, przedsiębiorstwo nie sprzedaje żadnej jednostki dobra. Na rysunku c) została przedstawiona krzywa popytu o zależności jednokierunkowej między zmianą ilości popytu, a zmianą ceny. To oznacza, że wzrost ceny dobra powoduje wzrost ilości zgłaszanego zapotrzebowania na to dobro (inaczej niż w prawie popytu). Natomiast spadek ceny, spadek ilości popytu. Tak zachowujący się popyt dotyczy paradoksów. Paradoks Veblena dotyczy dóbr prestiżowych. Konsumenci chcą pokazać swój status materialny. Im wyższa cena dobra, tym większe zapotrzebowanie na dobra, i tym samym większy prestiż. Paradoks Giffena dotyczy dóbr podrzędnych. Wydatki na te dobra posiadają znaczący udział w ogóle wydatków gospodarstwa domowego. Najczęściej dobra te posiadają znacznie droższe substytuty. Wzrost cen dóbr, powoduje spadek dochodów realnych. Natomiast w dalszym ciągu dobra te są najtańsze w porównaniu ze swoimi substytutami. Paradoks spekulacyjny dotyczy przewidywań co do kształtowania się cen w przyszłości. Jeśli istnieją podejrzenia o ciągłym wzroście cen w przyszłości, to nabywcy pomimo wzrostu cen kupują to dobro. W odwrotnym kierunku zależność ta
Przykładowe pytanie	1. Zdefiniuj popyt, narysuj typową krzywą popytu i przedstaw prawo popytu. 2. Przedstaw dwa skrajne przypadki nietypowej krzywej popytu (doskonale elastycznej i doskonale nieelastycznej). 3. Wymień i opisz paradoksy.
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	DETERMINANTY POZACENOWE POPYTU
Opis	Obserwując zachowanie się konsumentów możemy wyróżnić efekt naśladownictwa i demonstracji. Efekt demonstracji związany jest z efektem snobizmu oraz efektem Veblena. Nabywcy kupują określone produkty w celu wyróżnienia się na tle społeczeństwa i podkreślenia swojego prestiżu. Efekt snobizmu występuje wtedy, gdy konsument nie kupuje danego dobra, które kupowane jest masowo. Efekt naśladownictwa związany jest z efektem owczego pędu. Popyt na dane dobro rośnie ponieważ inni konsumują to dobro. Krzywa popytu może zostać przesunięta na skutek zmian innych niż cena danego dobra czynników. Czynniki te nazywamy pozacenowymi determinantami popytu. W przypadku pozytywnie oddziałującej zmiany czynnika pozacenowego na ilość popytu, krzywa popytu może przesunąć się do góry/w prawo (P_{P1}). Z drugiej strony, w przypadku negatywnie oddziałującej zmiany tego czynnika na ilość popytu, krzywa popytu przesunie się do dołu/w lewo (P_{P2}). Pozytywne oddziaływanie czynnika pozacenowego oznacza wzrost ilości zgłaszanego zapotrzebowania na dobro/usługę. Negatywne oddziaływanie czynnika pozacenowego oznacza spadek ilości zgłaszanego zapotrzebowania na dobro/usługę. Wśród głównych determinantów pozacenowych popytu wyróżnia się: • Dochód – z reguły wzrost dochodów konsumentów powoduje wzrost ilości popytu na dobra. Krzywa popytu przesunie się do położenia P_{P1}. Tak jest w przypadku, gdy mamy do czynienia z dobrami normalnymi. Dobra normalne są to dobra, na które przy innych czynnikach niezmiennych, ilość zgłaszanego zapotrzebowania rośnie na skutek wzrostu dochodu. Inaczej jest w przypadku dóbr niższego rzędu. Dobra niższego rzędu są to dobra, na które przy innych czynnikach niezmiennych, ilość zgłaszanego zapotrzebowania rośnie na skutek spadku dochodu. • Zmiany cen dóbr substytucyjnych – Dobra substytucyjne to takie dobra, które zaspokajają tę samą potrzebę (tzw. zamienniki). Wzrost ceny jednego dobra

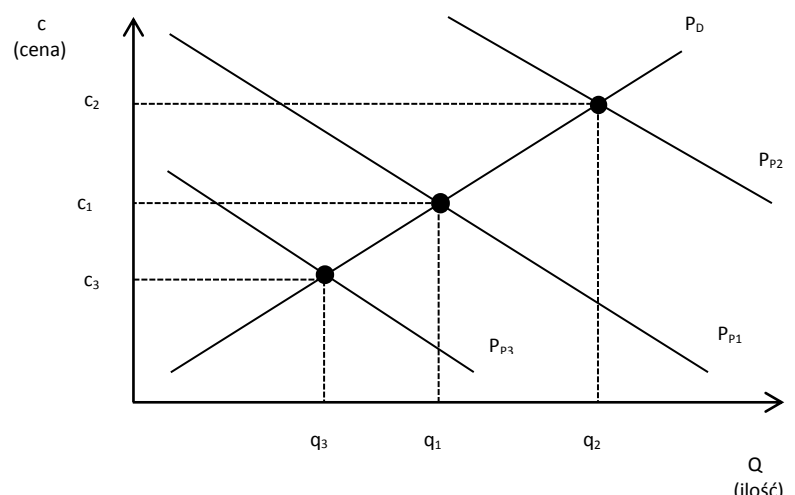
Opis C.D.	• Zmiany cen dóbr komplementarnych – Dobra komplementarne to takie dobra, które uzupełniają się w zaspokajaniu tej samej potrzeby. Wzrost ceny jednego z tych dóbr powoduje spadek ilości zgłaszanego zapotrzebowania na drugie dobro. Krzywa popytu przesunie się do położenia P_{p2}. • Gusty i preferencje – wywierają wpływ na kształtowanie wielkości popytu takich dóbr jak obuwie, odzież. Nabywca dokonuje wyboru dobra według swoich subiektywnych odczuć, preferencji. • Liczba ludności i jej struktura – wzrost liczby ludności wpływa pozytywnie na zmianę ilości popytu. Podobnie jest ze zmianą struktury ludności, np.: wzrost stopy urodzeń prowadzi do wzrostu ilości popytu na artykuły dziecięce (odzież dziecięca, zabawki).
Przykładowe pytanie	1. Wymień pozacenowe determinanty popytu. 2. Omów pozytywny i negatywny wpływ zmiany ceny kawy na rynku herbaty. 3. Jakim dobrem jest dla Jana makaron, jeśli po spadku dochodu kupuje go więcej? Co stanie się z krzywą popytu na makaron Jana?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowani	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

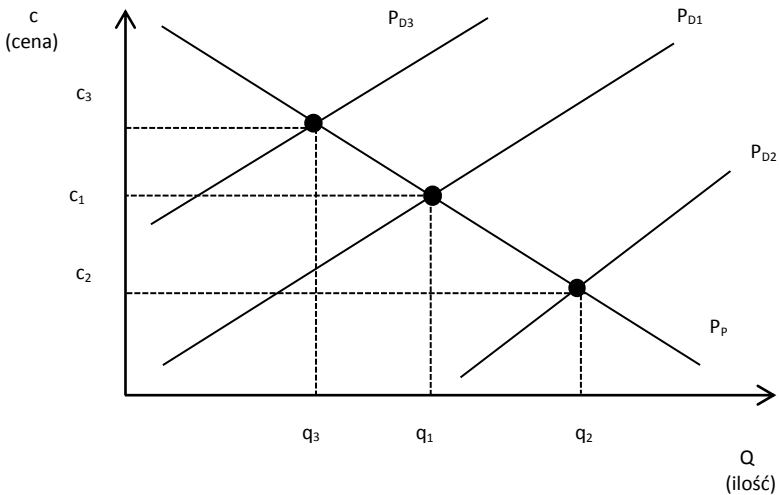
Słowo kluczowe	PODAŻ I JEJ DETERMINANTY
Opis	Podaż jest to ilość oferowana do sprzedaży dobra/usługi jaką sprzedawcy chcą i mogą sprzedać. Krzywa podaży pokazuje zależność pomiędzy ilością oferowaną do sprzedaży a ceną. Zależność ta jest jednokierunkowa. Prawo podaży – kiedy cena dobra/usługi wzrasta to ilość oferowana do sprzedaży rośnie, przy innych czynnikach niezmiennych, a kiedy cena dobra/usługi spada to ilość oferowana do sprzedaży maleje. Zmiana ceny danego dobra/usługi powoduje przesunięcie wzdłuż krzywej podaży (z punktu A do B lub z B do A). Co oznacza, że wzrost ceny z c_B do c_A powoduje wzrost ilości oferowanej do sprzedaży z q_B do q_A. Krzywa podaży może zostać przesunięta na skutek zmian innych niż cena danego dobra czynników. Czynniki te nazywamy pozacenowymi determinantami podaży. W przypadku pozytywnej zmiany czynnika pozacenowego, krzywa podaży przesuwa się do dołu/w prawo (P_{D1}) lub w przypadku negatywnej zmiany tego czynnika do góry/w lewo (P_{D2}). Pozytywna zmiana oznacza wzrost ilości oferowanej do sprzedaży dobra/usługi. Negatywna zmiana oznacza spadek ilości oferowanej do sprzedaży dobra/usługi. Wśród głównych determinantów pozacenowych podaży wyróżnia się: • Koszty produkcji – są bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na ilość

Opis C.D.	powoduje sytuację odwrotną – przesunięcie krzywej podaży do dołu, w prawo (P_{D1}). • Ceny surowców – zmiany cen surowców wpływają na zmiany kosztów produkcji dobra. Jeśli ceny surowców niezbędnych do wytworzenia produktu rosną, koszty jego produkcji również, dlatego krzywa podaży przesunie się do góry w lewo (P_{D2}), ze względu na negatywny czynnik wpływający na zmniejszenie ilości oferowanej do sprzedaży. W przypadku sytuacji odwrotnej, spadek cen surowców wpłynie na zmniejszenie kosztów produkcji, co skutkować będzie przesunięciem do dołu w prawo krzywej podaży (P_{D1}). • Technologia – pojawienie się nowej technologii produkcji, czy organizacji pracy wpływa korzystnie na wzrost ilości oferowanej do sprzedaży. • Liczba sprzedawców – im większa liczba sprzedawców w gałęzi, tym większa podaż rynkowa dobra. Jeśli dwóch producentów wycofałoby się z produkcji danego dobra, wtedy podaż rynkowa produktu zmniejszyłaby się. • Podatki, subsydia – niektóre z podatków traktowane są jako koszt dla producentów danego dobra. Dotyczy to przede wszystkim podatków od wartości sprzedaży. Wzrost takich podatków jest negatywnym czynnikiem wpływającym na ilość oferowaną do sprzedaży, dlatego krzywa podaży przesunie się do góry w lewo, do położenia P_{D2}. Inaczej jest w przypadku subsydiów, które traktowane są jako czynnik pozytywny, zmniejszający koszty produkcji
Przykładowe pytanie	1. Narysuj krzywą podaży lodów. Co stanie się z krzywą podaży na skutek wzrostu ceny lodów? 2. Wymień pozacenowe determinanty podaży. 3. Omów pozytywne i negatywne skutki zmiany cen surowców niezbędnych do produkcji chleba.
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	NADWYŻKA RYNKOWA, NIEDOBÓR RYNKOWY, CENA MINIMALNA, CENA MAKSYMALNA
Opis	Mechanizm rynkowy - gra popytu i podaży jest jego istotą. Za pomocą tej gry kształtowana jest cena, która wpływa na ilość popytu i podaży. To właśnie cena jest instrumentem przywracającym rynek do równowagi rynkowej. Równowaga rynkowa – ilość zgłaszanego zapotrzebowania jest równa ilości oferowanej do sprzedaży przy danej cenie (punkt R). Cena równowagi (c_R) to właśnie taka cena, przy której ilość zgłaszanego zapotrzebowania jest równa ilości oferowanej do sprzedaży. Ilość równowagi (q_R) jest to ilość zgłaszanego zapotrzebowania i ilość oferowana do sprzedaży przy cenie równowagi rynkowej. Nadwyżka rynkowa – są to wszystkie punkty leżące powyżej punktu równowagi rynkowej. Nadwyżka charakteryzuje się większą ilością oferowaną do sprzedaży dobra/usługi niż wielkością zgłaszanego zapotrzebowania ($q_B > q_A$). Oznacza to, że ilość podaży jest większa od ilości popytu. W przypadku wystąpienia na rynku nadwyżki, sprzedawcy chcąc sprzedać więcej dobra obniżają jego cenę. Zgodnie z prawami popytu i podaży spadek ceny dobra/usługi doprowadzi do wzrostu ilości zgłaszanego zapotrzebowania oraz spadku ilości oferowanej do sprzedaży. Cena obniża się do momentu osiągnięcia stanu równowagi rynkowej. Niedobór rynkowy – są to wszystkie punkty leżące poniżej punktu równowagi rynkowej. Niedobór charakteryzuje się większą ilością zgłaszanego zapotrzebowania na dobro/usługę niż ilością oferowaną do sprzedaży ($q_E > q_D$). Oznacza to, że ilość popytu jest większa od ilości podaży. W przypadku wystąpienia na rynku niedoboru, konkurencja pomiędzy nabywcami doprowadzi do reakcji sprzedawców, którzy podniosą cenę. Zgodnie z prawami popytu i podaży wzrost ceny dobra/usługi doprowadzi do spadku ilości zgłaszanego zapotrzebowania oraz wzrostu ilości oferowanej do sprzedaży. Rynek zmierza do stanu równowagi.

Opis C.D.	Kontrola cen Cena minimalna jest instrumentem bezpośredniej kontroli cen przez państwo. Stanowi dolny pułap ceny dopuszczalny prawem tzn., jest to cena poniżej, której nie można sprzedawać. Ustalana jest powyżej ceny równowagi rynkowej. Ustalenie ceny minimalnej poniżej ceny równowagi rynkowej nie miałoby wpływu na rynek. Mechanizm rynkowy w takiej sytuacji doprowadziłby cenę do poziomu ceny równowagi rynkowej. Zastosowanie tego instrumentu doprowadza do powstawania nadwyżki rynkowej. Często cena minimalna ustalana jest na rynku produktów rolnych. Inny przykład stanowi ustalenie przez państwo płacy minimalnej, czyli najniższej ceny za wykonywaną pracę. Cena maksymalna jest również instrumentem bezpośredniej kontroli cen przez państwo. Stanowi górny pułap ceny dopuszczalny prawem tzn., jest to cena powyżej, której nie można sprzedawać. Ustalana jest poniżej ceny równowagi rynkowej. Ustalenie ceny maksymalnej powyżej ceny równowagi rynkowej nie miałoby wpływu na rynek. Mechanizm rynkowy w takiej sytuacji doprowadziłby cenę do poziomu ceny równowagi rynkowej. Zastosowanie tego instrumentu doprowadza do powstawania niedoboru rynkowego. Przykład stanowić może chęć ochrony osób ubogich przez państwo i ułatwieniu im dostępu do wynajmu mieszkań za pomocą ustalenia czynszu maksymalnego za wynajem.
Przykładowe pytanie	1. Zdefiniuj i zaznacz na rysunku niedobór rynkowy. 2. Co stanie się jeśli rynek znajdzie się w sytuacji nadwyżki? Jaki jest mechanizm dochodzenia do równowagi? 3. Co to jest cena minimalna i jakie są przesłanki do jej wprowadzenia?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	MECHANIZM RYNKOWY I RÓWNOWAGA RYNKOWA
Opis	Przesunięcia krzywej popytu i jej wpływ na równowagę rynkową W punkcie przy cenie c_1 (cena równowagi rynkowej) oraz ilości q_1 (ilość równowagi rynkowej) występuje stan wyjściowy równowagi rynkowej. Załóżmy, że wystąpił wzrost dochodów nabywców. Na skutek tego pozacenowego czynnika popytu, krzywa popytu przesunie się do góry, w prawo (P_{P2}). Pozostając w punkcie przy cenie wynoszącej c_1, na rynku pojawia się niedobór. W efekcie zostaje ukształtowana nowa, wyższa cena równowagi i większa ilość równowagi, tzn. c_2, q_2. Podobnie można przeanalizować wpływ negatywnego czynnika pozacenowego popytu na równowagę rynkową. W punkcie przy cenie c_1 (cena równowagi rynkowej) oraz ilości q_1 (ilość równowagi rynkowej) rynek znajduje się w równowadze. Załóżmy, że tym razem wystąpił spadek dochodów nabywców. Krzywa popytu przesunie się do dołu, w lewo (P_{P3}). Pozostając w punkcie przy cenie wynoszącej c_1, na rynku pojawia się nadwyżka. W efekcie zostaje ukształtowana nowa, niższa cena równowagi i mniejsza ilość równowagi rynkowej, tzn. c_3, q_3. Przesunięcia krzywej podaży i jej wpływ na równowagę rynkową W punkcie przy cenie c_1 (cena równowagi rynkowej) oraz ilości q_1 (ilość równowagi rynkowej) występuje stan wyjściowy równowagi rynkowej. Załóżmy, że wystąpił spadek kosztów produkcji dobra. Na skutek tego pozacenowego czynnika podaży, krzywa podaży przesunie się do dołu, w prawo (P_{D2}). Pozostając w punkcie przy cenie wynoszącej c_1, na rynku pojawia się nadwyżka. W efekcie zostaje ukształtowana nowa, niższa cena równowagi i większa ilość równowagi, tzn. c_2, q_2.

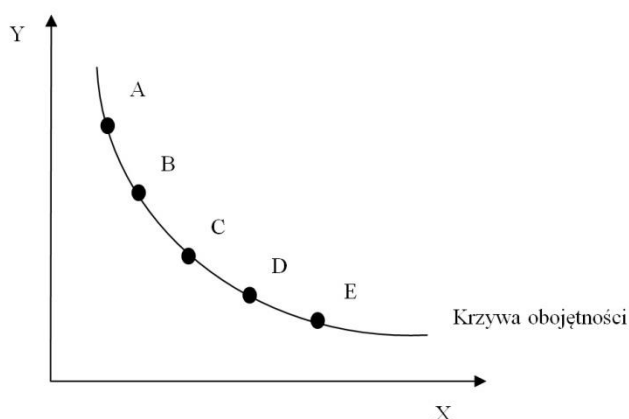
Opis C.D.	 Analizując negatywny wpływ wzrostu kosztów produkcji, krzywa podaży przesunie się z położenia P_{D1} do położenia P_{D3}. Skutkować to będzie wzrostem ceny równowagi rynkowej (c_3) oraz spadkiem ilości równowagi rynkowej (q_3). Gdyby rynek pozostał w punkcie wyjściowym, tzn. przy cenie wynoszącej c_1, na rynku pojawiłby się niedobór.
Przykładowe pytanie	1. Co to jest równowaga rynkowa? 2. Co stanie się z równowagą rynkową na rynku samochodów VAN, jeśli spadną ceny samochodów kombi? 3. Co stanie się na rynku laptopów, jeśli naukowcy opracują nową technikę laserową?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009 [2] Jabłońska A., <i>Rynek, popyt, podaż</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005 [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2003
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	FUNKCJE GOSPODARSTWA DOMOWEGO
Opis	Gospodarstwo domowe – jest najmniejszą komórką społeczną, która wspólnie gromadzi dochody i wspólnie je wydatkuje w celu zaspokojenia swoich potrzeb konsumpcyjnych. Termin gospodarstwo domowe odnosi się najczęściej do rodziny, czyli grupy osób, która zaspokaja potrzeby konsumpcyjne swoich członków przy wykorzystaniu nagromadzonego dochodu i majątku. Można mówić także o jednoosobowym gospodarstwie domowym, czyli osobie, która samodzielnie się utrzymuje i, dzięki własnym dochodom, zaspokaja swoje potrzeby. Gospodarstwo domowe pełni dwie ekonomiczne funkcje: Funkcja produkcyjna gospodarstwa domowego – polega ona na zdobywaniu środków umożliwiających realizację konsumpcji (najczęściej poprzez świadczenie pracy na rzecz przedsiębiorstw). Gospodarstwa, poprzez dostarczanie przedsiębiorcom oraz innym instytucjom czynników produkcji, których są właścicielami, uzyskują z tego tytułu dochody (płace, rentę, zyski). Dzięki dochodom z czynników produkcji możliwe jest realizowanie drugiej funkcji gospodarstwa domowego, czyli funkcji konsumpcyjnej. Funkcja konsumpcyjna gospodarstwa domowego - polega ona na konsumowaniu (a więc używaniu i zużywaniu) dóbr i usług w celu zaspokojenia potrzeb. Konsumpcja ta jest możliwa dzięki dochodom otrzymanym w procesie pracy oraz dzięki świadczeniu usług przez pozostałe czynniki produkcji. Realizacja funkcji konsumpcyjnej nie byłaby możliwa bez funkcji produkcyjnej.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij czym jest gospodarstwo domowe. 2. Na czym polega funkcja produkcyjna gospodarstwa domowego? 3. Na czym polega funkcja konsumpcyjna gospodarstwa domowego?
Literatura	[1] Światowy G., <i>Gospodarstwo domowe jako kreator przemian społecznych i gospodarczych</i>, „Konsumpcja i Rozwój”, 2012, nr 2. [2] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	KRZYWA OBOJĘTNOŚCI
-----------------------	---------------------------

Krzywa obojętności - reprezentuje zbiór różnych kombinacji dóbr X i Y, tworzących tzw. koszyki konsumpcyjne (A, B, C, D, E), które są względem siebie obojętne. Oznacza to, że wszystkie koszyki znajdujące się na krzywej obojętności są dla konsumenta tak samo dobre, czyli mają taką samą użyteczność całkowitą (dają takie samo zadowolenie z ich konsumpcji). Przy założeniu, że konsument zawsze woli mieć więcej dóbr, niż mniej, będzie on wolał koszyki znajdujące się na jak najwyżej położonej krzywej obojętności (położonej jak najdalej od początku układu współrzędnych), gdyż posiadają one większą użyteczność całkowitą (dają większe zadowolenie z konsumpcji). To, na której krzywej obojętności znajdzie się konsument zależy jednak od wysokości jego dochodów oraz cen dóbr X i Y, czyli od położenia linii ograniczenia budżetowego.

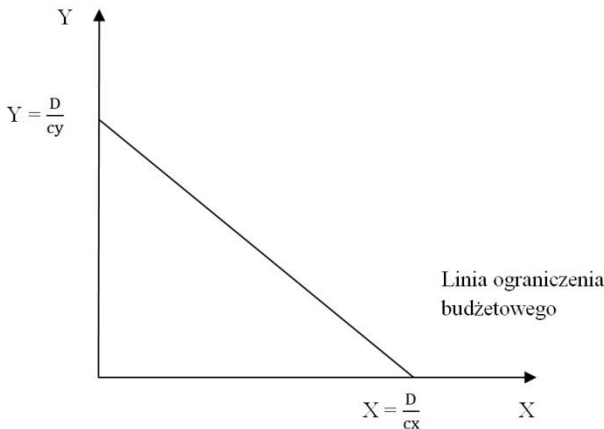
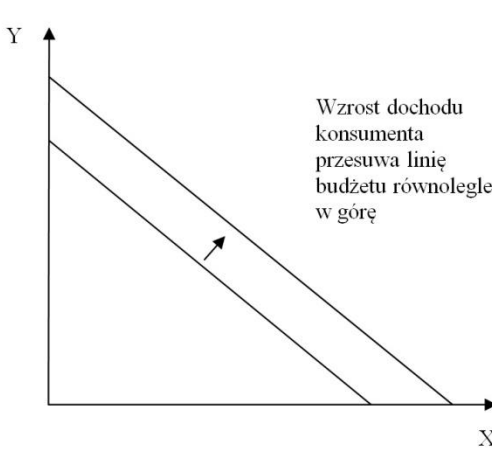
Opis

Przesuwając się w dół krzywej obojętności, konsument substytuuje (zamienia) konsumpcję dobra Y na rzecz zwiększenia konsumpcji dobra X. Stosunek tej wymiany mierzony jest nachyleniem krzywej obojętności, zwanym krańcową stopą substytucji.

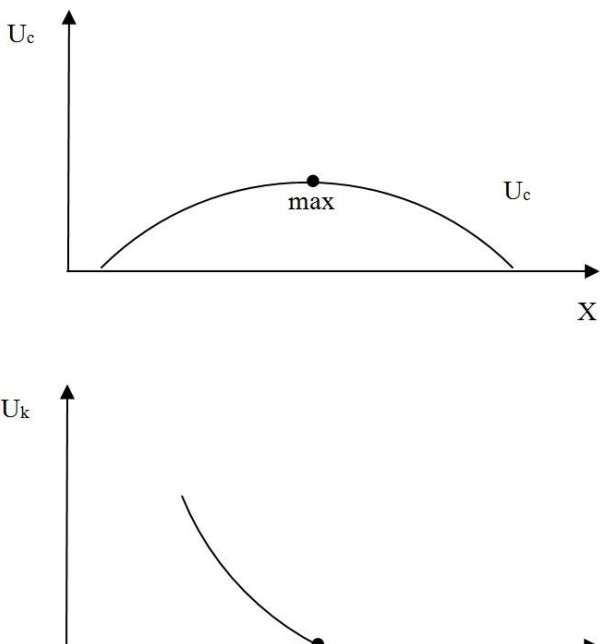
Krańcowa stopa substytucji – jest nachyleniem krzywej obojętności i pokazuje z ilu jednostek dobra Y konsument jest skłonny zrezygnować, aby zwiększyć konsumpcję dobra X o jedną jednostkę. Krańcowa stopa substytucji dana jest wzorem: $K_{ss} = - \frac{\Delta Y}{\Delta X}$. Minus w równaniu oznacza, że zwiększeniu konsumpcji jednego z dóbr zawsze towarzyszy rezygnacja z konsumpcji drugiego.

Konsument zawsze będzie skłonny zrezygnować z większej ilości dobra, którego posiada dużo, na rzecz zwiększenia konsumpcji dobra, którego posiada mało. Np. w punkcie A konsument posiada dużo dobra Y i niewiele dobra X. Zmieniając strukturę konsumpcji z koszyka A na koszyk B, będzie on skłonny oddać stosunkowo dużo dobra Y na rzecz kolejnej jednostki dobra X. Zwiększając wielkość konsumpcji o kolejne jednostki dobra X konsument będzie skłonny zrezygnować z coraz mniejszej ilości dobra Y. Taka sytuacja jest widoczna przy zmianie struktury konsumpcji z koszyka D na

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij, co reprezentują punkty tworzące krzywą obojętności. 2. Wytlumacz, dlaczego konsument zawsze wybierze koszyki znajdujące się na jak najwyżej położonej krzywej obojętności? 3. Wyjaśnij, czym jest krańcowa stopa substytucji i dlaczego przyjmuje ona wartości ujemne?
Literatura	[1] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	LINIA OGRANICZENIA BUDŻETOWEGO
Opis	Linia ograniczenia budżetowego – jest zbiorem koszyków o różnej zawartości dobra X i Y, osiągalnych dla konsumenta przy danym poziomie dochodów i cen dóbr X i Y. Wzór linii ograniczenia budżetowego $D = X \cdot c_x + Y \cdot c_y$
	Krańcowe końce linii ograniczenia budżetowego wskazują ile dobra X, bądź Y mógłby nabyć konsument, gdyby cały swój dochód wydał jedynie na jedno z dwóch dóbr. Wartości te można wyznaczyć poprzez podzielenie wielkości dochodu konsumenta (D) odpowiednio przez cenę dobra X lub Y (c_x, c_y). Nachylenie linii ograniczenia budżetowego stanowi stosunek cen dóbr X i Y, a więc: - $\frac{c_x}{c_y}$. Linia ograniczenia budżetowego może zmieniać, zarówno swoje położenie, jak i nachylenie. Im wyższy jest dochód konsumenta, przy niezmiennych cenach dóbr X i Y, tym dalej od początku układu współrzędnych położona jest linia ograniczenia budżetowego. Jeżeli zmianie ulegną ceny dóbr X lub/i Y, zmieni się nachylenie linii budżetu. Jeżeli cena dobra Y wzrośnie, zaś dochód konsumenta i cena dobra X się nie zmieni, linia ograniczenia budżetowego stanie się bardziej płaska, gdyż konsument będzie mógł

Opis C.D.	Jeżeli wzrośnie cena dobra X, zaś dochód konsumenta i cena dobra Y się nie zmieni, linia ograniczenia budżetowego stanie się bardziej stroma, gdyż konsument będzie mógł nabyć mniej dobra X. The figure consists of two separate coordinate systems, each with a vertical Y-axis and a horizontal X-axis. In the left graph, two parallel budget lines are shown. The upper line has a Y-intercept at Y_1 and the lower line has a Y-intercept at Y_2. An arrow points from the upper line to the lower one, with the text 'Wzrost ceny dobra Y' (Increase in the price of good Y) next to it. In the right graph, two budget lines originate from the same point on the Y-axis. The original line has an X-intercept at X_1, and the new, steeper line has an X-intercept at X_2. An arrow points from the original line to the steeper one, with the text 'Wzrost ceny dobra X' (Increase in the price of good X) next to it. Należy pamiętać, że zmiany cen oraz dochodu mogą nastąpić jednocześnie. Wtedy zarówno nachylenie, jak i położenie linii ograniczenia budżetowego się zmieni.
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij, czym jest linia ograniczenia budżetowego. 2. Wyłumacz, jak na położenie oraz nachylenie linii ograniczenia budżetowego wpływa zmiana dochodu konsumenta oraz zmiany cen dóbr X i Y.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [3] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	UŻYTECZNOŚĆ CAŁKOWITA I KRAŃCOWA (I PRAWO GOSSENA)
Opis	Użyteczność całkowita – jest to całkowite zadowolenie wynikające z konsumpcji danego koszyka dóbr. Użyteczność krańcowa – jest przyrostem użyteczności całkowitej wynikającym ze zwiększenia konsumpcji dobra X lub Y o jedną jednostkę. Użyteczność krańcowa dobra X dana jest wzorem: $U_{k_x} = \frac{\Delta U_c}{\Delta X}$, gdzie ΔU_c oznacza przyrost użyteczności całkowitej, zaś ΔX oznacza przyrost konsumpcji dobra X o jedną jednostkę. Analogicznie obliczana jest użyteczność krańcowa dobra Y ($U_{k_y} = \frac{\Delta U_c}{\Delta Y}$). I Prawo Gossena (prawo malejącej użyteczności krańcowej) – stanowi, iż wraz ze wzrostem konsumpcji kolejnych jednostek dobra krańcowa użyteczność tego dobra spada ze względu na nasycenie potrzeby konsumenta. Użyteczność całkowita oraz krańcowa znajdują się w ścisłej zależności. W miarę zwiększania konsumpcji jednego z dóbr np. X użyteczność krańcowa tego dobra obniża się, zaś przyrost użyteczności całkowitej jest coraz wolniejszy. Gdy użyteczność krańcowa osiągnie wartość zero, użyteczność całkowita osiąga wartość maksymalną. Oznacza to, że konsumpcja dodatkowej jednostki dobra X nie spowodowała przyrostu zadowolenia, z czego wynika, że użyteczność całkowita osiągnęła wartość największą. W sytuacji dalszego zwiększania konsumpcji dobra X, użyteczność krańcowa może przyjąć wartości ujemne, co oznacza, że konsumpcja dodatkowej jednostki dobra powoduje przesyt i jednoczesny spadek całkowitego zadowolenia konsumenta, czyli spadek użyteczności całkowitej.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Zdefiniuj użyteczność całkowitą oraz użyteczność krańcową. 2. O czym stanowi I Prawo Gossena? 3. Wyjaśnij zależność pomiędzy użytecznością całkowitą i użytecznością krańcową.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [3] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	OPTIMUM KONSUMENTA (II PRAWO GOSSENA)
Opis	Optimum konsumenta – jest to koszyk dóbr, który przy danym dochodzie i danych cenach tych dóbr daje konsumentowi maksymalny poziom zadowolenia (maksymalizację użyteczności całkowitej). Optimum konsumenta znajduje się w punkcie styczności linii ograniczenia budżetowego z najwyżej położoną krzywą obojętności. O sposobie dokonywania optymalnego wyboru struktury konsumpcji przez konsumenta mówi II Prawo Gossena. II Prawo Gossena – stanowi, iż konsument tak rozdysponuje swoje dochody pomiędzy zakup dwóch, bądź więcej dóbr, aby przy danym poziomie cen tych dóbr każda jednostka pieniężna przeznaczona na ich zakup przyniosła mu jednakowy przyrost zadowolenia. Oznacza to, że konsument dokona takiego wyboru, przy którym stosunek użyteczności krańcowej dobra X do ceny dobra X będzie równy stosunkowi użyteczności krańcowej dobra Y do ceny dobra Y, a więc $\frac{U_{kx}}{c_x} = \frac{U_{ky}}{c_y}$. Stąd wynika, że stosunek użyteczności krańcowych obu dóbr powinien być równy stosunkowi ich cen, a więc $\frac{U_{kx}}{U_{ky}} = \frac{c_x}{c_y}$.
Opis C.D.	

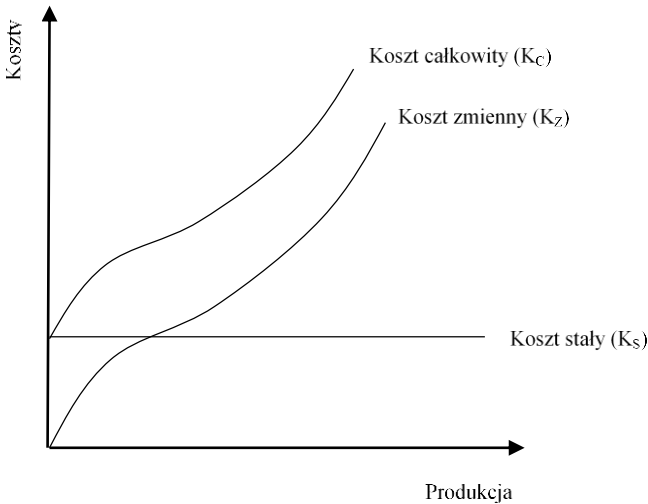
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij w którym miejscu znajduje się punkt optimum konsumenta. Sporządź odpowiedni rysunek. 2. O czym stanowi II Prawo Gossena?
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [3] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	TEORIA PRZEDSIĘBIORSTWA – PRZEDSIĘBIORSTWO, FUNKCJE I CELE DZIAŁALNOŚCI
Opis	Przedsiębiorstwo jest podmiotem gospodarczym, który prowadzi działalność produkcyjną, handlową lub usługową w celach zarobkowych i na własny rachunek. Przedsiębiorstwo jest ekonomicznie wydzieloną jednostką gospodarczą i posiada odrębność ekonomiczną, prawną i organizacyjną. • Odrębność ekonomiczna oznacza, że dysponuje ono posiadanymi zasobami na własne ryzyko, a także, że przedsiębiorstwo pokrywa swoje wydatki ze swoich własnych przychodów, uzyskiwanych ze sprzedaży wytwarzanych dóbr lub usług. Odrębność ekonomiczna przedsiębiorstwa wyraża się w jego odrębności majątkowej, w możliwości decydowania o sposobie produkcyjnego wykorzystania majątku tj. w samodzielności decyzyjnej oraz samodzielności dochodowej. Samodzielność dochodowa, osiąganie dodatniej różnicy między przychodem a kosztami działania, zabezpiecza możliwość trwania przedsiębiorstwa w czasie. Zysk jest źródłem finansowania działalności i rozwoju przedsiębiorstwa. Osiąganie zysku zależy od umiejętności dokonywania wyborów na podstawie rachunku ekonomicznego, zgodnie z dynamicznie rozumianą zasadą racjonalności gospodarczej. • Odrębność prawna polega na tym, że przedsiębiorstwo może posiadać osobowość prawną, co umożliwia mu występowanie jako podmiotu obrotu cywilnego. • Odrębność organizacyjna oznacza natomiast, że dana jednostka ma własną strukturę organizacyjną w postaci odrębnego zarządu oraz iż zatrudnione w danym przedsiębiorstwie osoby podlegają wspólnemu kierownictwu; W gospodarce rynkowej przedsiębiorstwo pełni trzy podstawowe funkcje: podażową, popytową i społeczną. • Funkcja podażowa (produkcyjna) wiąże się z wytwarzaniem przez przedsiębiorstwo dóbr i usług i oferowaniem ich na rynku krajowymi i zagranicznym. • Funkcja popytowa jest spełniana przez przedsiębiorstwo poprzez zgłaszanie zapotrzebowania na czynniki produkcji, tj. na surowce, maszyny, urządzenia, środki transportu, usługi finansowe oraz pracę. • Funkcja społeczna objawia się poprzez fakt, że przedsiębiorstwo jest miejscem, w którym współpracuje wiele osób i gdzie nawiązuje się różne relacje międzyludzkie np. stosunek współpracy, konkurencji. Ponadto, w przedsiębiorstwie może dochodzić do sytuacji konfliktowych np. pomiędzy pracownikami a kierownictwem. Przedsiębiorstwo jest także miejscem, w którym kształtują się różne nawyki (np. zorganizowanie, systematyczność), a także następuje proces uczenia się pracowników (np. poprzez udział w

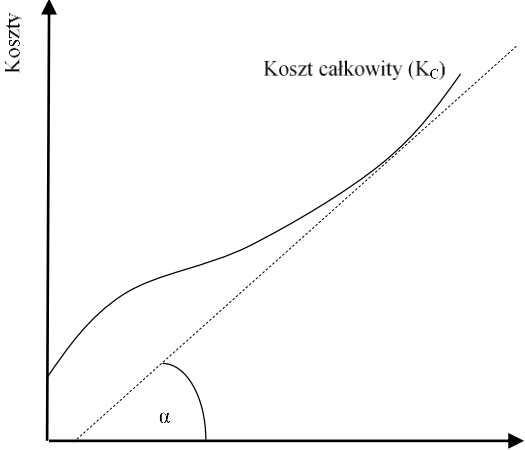
Opis C.D.	Cel działalność przedsiębiorstwa Zgodnie z klasycznym modelem przedsiębiorstwa przyjmuje się, że głównym celem działalności przedsiębiorstwa jest maksymalizacja zysku całkowitego, rozumianego jako różnica pomiędzy przychodami (utargiem) uzyskanymi ze sprzedaży dóbr i usług a kosztami poniesionymi przy ich wytwarzaniu. W teorii tej zakłada się jedność funkcji właściciela i przedsiębiorcy, doskonałą informację, brak ryzyka i brak kosztów społecznych. Należy jednakże zaznaczyć, że istnieją alternatywne teorie wyjaśniające zachowanie przedsiębiorstw i wskazujące na inne niż maksymalizacja zysku cele ich działalności. Pośród nich wymienić można: • teorie menedżerskie zakładające oddzielenie funkcji właścicielskich i zarządzania, w których celem może być np. maksymalizacja funkcji użyteczności menadżera, maksymalizacja przychodów ze sprzedaży lub zrównoważonej stopy zwrotu; • behawiorystyczny model przedsiębiorstwa przyjmujący, że przedsiębiorstwo jest zbiorem osób o różnych interesach, a celem jego działalności jest łagodzenie konfliktów interesów pomiędzy różnymi grupami interesariuszy; • alokacyjną teorię przedsiębiorstwa opartą na teorii kosztów transakcyjnych (ich minimalizacji):
Przykładowe pytanie	1. Omów funkcję popytową spełnianą przez przedsiębiorstwo. 2. Jaki jest główny cel działalności przedsiębiorstwa? 3. Jak wyznacza się zysk całkowity przedsiębiorstwa?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Caban W., Ekonomia. Podręcznik dla studiów licencjackich, Absolwent, Łódź, 1998. [2] Lichtarski J. (red.), Podstawy nauki o przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław, 2001. [3] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpiłat@uni.lodz.pl

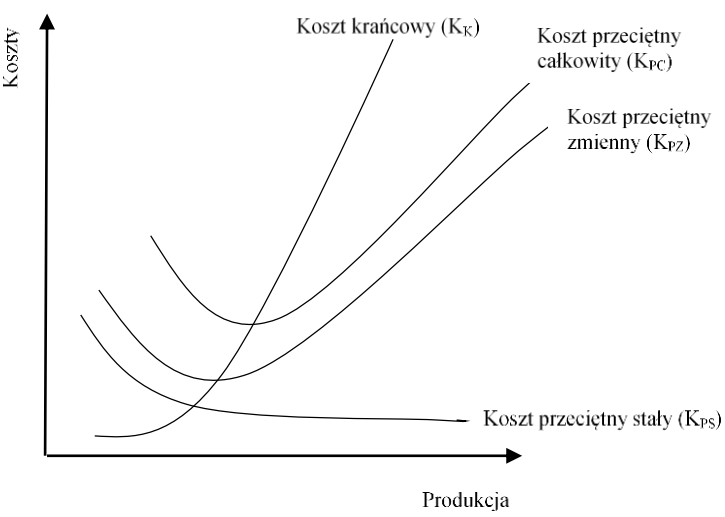
Słowo kluczowe	KOSZT ALTERNATYWNY, KOSZT JAWNY, KOSZT UKRYTY
Opis	Analiza kosztów w ekonomii opiera się na koncepcji kosztu alternatywnego. Koszt alternatywny określa się w ekonomii, jako koszt obejmujący wszystko to, z czego należy zrezygnować, by osiągnąć swój cel. Koszt ten jest też często nazywany kosztem utraconych możliwości. Koszt alternatywny obejmuje wszystko to, z czego należy zrezygnować, stąd składa się z dwóch rodzajów kosztów: kosztów ukrytych i kosztów jawnych. • Koszty ukryte to wszystkie wydatki, za którymi nie kryje się wydatek pieniężny (fizyczny odpływ gotówki z przedsiębiorstwa). Przykładowo, w przypadku analizy przedsiębiorstwa, kosztem ukrytym założenia własnej działalności gospodarczej jest wynagrodzenie, które można by osiągnąć pracując na etacie. Istotnym rodzajem kosztu ukrytego jest koszt kapitału finansowego. • Koszty jawne to koszty nakładów, za którymi kryje się wydatek pieniężny ponoszony przez przedsiębiorstwo (dochodzi do wypłaty środków pieniężnych). Przykładem kosztu jawnego może być wypłata wynagrodzeń pracownikom. Istnienie koncepcji kosztu alternatywnego zasadniczo zmienia analizę finansową przedsiębiorstwa dokonywaną przez ekonomistów i księgowych. Ekonomiści są zainteresowani analizą sposobu podejmowania decyzji przez przedsiębiorców, stąd istotne jest, aby analizować zarówno koszty ukryte, jak i jawne. Zadaniem księgowych jest natomiast kontrola przepływów i odpływów pieniędzy w przedsiębiorstwie, stąd biorą oni pod uwagę jedynie koszty jawne. To rozróżnienie ma również wpływ na wyznaczenie wielkości zysku, co zostało zilustrowane na poniższym rysunku. The diagram illustrates the difference between economic and accounting profit. It consists of two vertical bar charts side-by-side. Left Chart (Economic Profit): Titled 'Finanse przedsiębiorstwa rozpatrywane przez ekonomistę'. It shows a stack of three boxes. The top box is light gray and labeled 'Zysk ekonomiczny'. Below it is a medium gray box labeled 'Koszty ukryte', and at the bottom is a dark gray box labeled 'Koszty jawne'. A bracket on the left side of the two bottom boxes is labeled 'Całkowite koszty alternatywne'. A bracket on the right side of the top box is labeled 'Utarg'. Right Chart (Accounting Profit): Titled 'Finanse przedsiębiorstwa rozpatrywane przez księgowego'. It shows a stack of two boxes. The top box is light gray and labeled 'Zysk księgowy'. Below it is a dark gray box labeled 'Koszty jawne'. A bracket on the right side of the top box is labeled 'Utarg'.

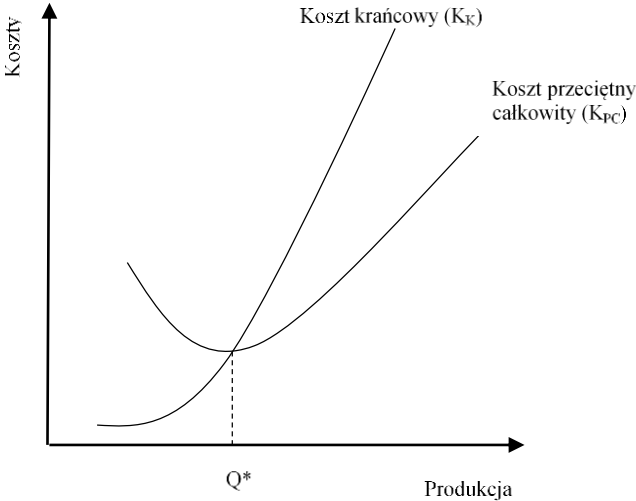
Opis C.D.	Zysk ekonomiczny stanowi różnicę pomiędzy utargiem całkowitym, a kosztami ukrytymi i jawnymi (czyli całością kosztów alternatywnych), natomiast zysk księgowy to różnica pomiędzy przychodem a kosztami jawnymi.
Przykładowe pytanie	1. Co to jest koszt alternatywny? 2. Czym różni się zysk ekonomiczny od zysku księgowego? 3. Podaj przykład kosztu ukrytego w przedsiębiorstwie.
Literatura <i>(3 – 5 pozycji)</i>	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	KOSZTY W OKRESIE KRÓTKIM
Opis	W okresie krótkim ważnym aspektem analizy kosztów jest ich podział na koszty stałe i zmienne, będące składowymi kosztu całkowitego, a także wyodrębnienie kosztów przeciętnych i krańcowych, które odgrywają istotną rolę w podejmowaniu przez przedsiębiorstwo decyzji dotyczących produkcji. Koszty całkowite (K_C) składają się z kosztów stałych (K_S) i kosztów zmiennych (K_Z). $K_C = K_Z + K_S$ Do kosztów stałych zalicza się wszystkie wydatki, które nie zmieniają się bezpośrednio z wielkością produkcji. Przykładem takich kosztów może być opłata dzierżawy, czynszu, amortyzacja, opłaty licencyjne. Są to takie koszty, które nie zależą od tego, ile dóbr i usług wytwarza przedsiębiorstwo. Koszty zmienne natomiast zależą od wielkości produkcji i reagują na jej zmiany. Jako przykład kosztów zmiennych można wskazać wydatki poniesione na surowce niezbędne do wyprodukowania danego dobra (np. koszt mąki do wyrobu chleba w piekarni) lub koszty wynagrodzeń pracowników. Krzywe powyżej omówionych kosztów zostały zilustrowane na poniższym rysunku. Krzywa kosztu stałego jest pozioma, gdyż wielkość tego kosztu nie zależy od zmian produkcji. Krzywa kosztu całkowitego i zmiennego mają podobny kształt. Wielkości tych kosztów rosną wraz ze zwiększaniem się wielkości produkcji. Przyrosty tych kosztów są coraz większe w stosunku do wzrostu wielkości produkcji, co ma związek z malejącą produktywnością krańcową (prawem malejących przychodów).

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Podaj 3 przykłady kosztów zmiennych, które ponosi firma świadcząca usługi doradztwa finansowego. 2. Koszt przeciętny całkowity: a. to koszt przypadający na jednostkę wyprodukowanego dobra; b. w krótkim okresie jest rosnący dla wielkości produkcji, przy której koszt krańcowy jest od niego większy; c. zrównuje się z kosztem krańcowym w optimum technologicznym; d. wszystkie powyższe.
Literatura <i>(3 – 5 pozycji)</i>	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	KOSZTY PRZECIĘTNE I KOSZT KRAŃCOWY
Opis	Większość decyzji związanych z wielkością produkcji opiera się na analizie kosztów przeciętnych (inaczej jednostkowych, czyli przypadających na jednostkę wyprodukowanego dobra) oraz kosztów krańcowych. Koszt przeciętny całkowity (K_{PC}), to koszt całkowity podzielony przez wielkość produkcji. Informuje on o tym, ile, średnio rzecz biorąc, kosztuje przedsiębiorstwo wyprodukowanie jednej jednostki danego dobra. $K_{PC} = \frac{K_C}{Q}$ Koszt przeciętny zmienny (K_{PZ}) wyznacza się jako koszt zmienny na jednostkę produkcji, natomiast koszt przeciętny stały (K_{PS}) stanowi koszt stały podzielony przez wielkość produkcji. $K_{PZ} = \frac{K_Z}{Q}$ $K_{PS} = \frac{K_S}{Q}$ Relację pomiędzy tymi kosztami można zapisać za pomocą następujących równań: $K_C = K_Z + K_S \quad : Q$ $\frac{K_C}{Q} = \frac{K_Z}{Q} + \frac{K_S}{Q}$ $K_{PC} = K_{PZ} + K_{PS}$ Podczas, gdy koszty przeciętne informują o koszcie produkcji typowej jednostki dobra, koszt krańcowy (K_K) wyraża przyrost kosztu całkowitego spowodowany wzrostem produkcji o jednostkę. $K_K = \frac{\Delta K_C}{\Delta Q}$ Koszt krańcowy może być również wyrażony, jako nachylenie krzywej kosztu całkowitego. Geometrycznie będzie to miara nachylenia stycznej do krzywej kosztu całkowitego, czyli tangens kąta (α) utworzonego przez tę styczną z osią wielkości produkcji.

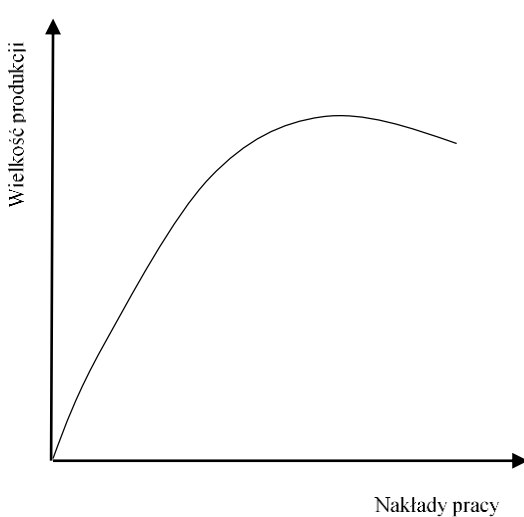
Opis C.D.	 Krzywa kosztu przeciętnego całkowitego ma kształt litery U. Wynika to z faktu, że koszt ten jest sumą przeciętnego kosztu zmiennego i przeciętnego kosztu stałego. Przeciętny koszt stały jest malejący względem wielkości produkcji, gdyż w miarę jej wzrostu koszt stały rozkłada się na coraz większą liczbę jednostek dobra. Przeciętny koszt zmienny natomiast zwykle rośnie wraz ze wzrostem produkcji, co wynika z malejącej produktywności krańcowej. Zmiany przeciętnego kosztu całkowitego są więc sumą zmian obu tych kosztów. Rosnący koszt krańcowy również jest skutkiem prawa malejących przychodów, które
Przykładowe pytanie	1. Co to jest koszt krańcowy? 2. Dlaczego koszt krańcowy jest rosnący względem produkcji? 3. Z czego wynika kształt przeciętnego kosztu stałego krzywej przeciętnego?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

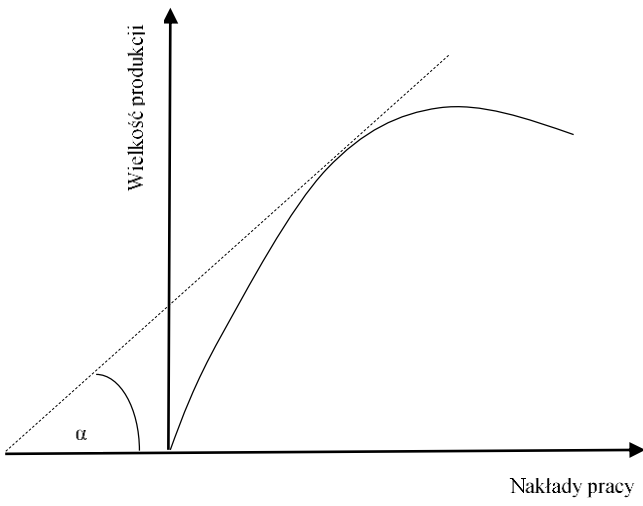
Słowo kluczowe	OPTIMUM TECHNOLOGICZNE (SKALA EFEKTYWNA)
Opis	Przyglądając się wykresom krzywej kosztu przeciętnego całkowitego oraz krzywej kosztu krańcowego można zauważyć, że między tymi miarami zachodzi pewna charakterystyczna relacja. Dopóki przeciętny koszt całkowity jest malejący (krzywa tego kosztu jest opadająca, tzn. ma nachylenie ujemne), to koszt krańcowy jest mniejszy od kosztu przeciętnego całkowitego, natomiast gdy krzywa kosztu przeciętnego jest rosnąca (ma nachylenie dodatnie), to koszt krańcowy jest wyższy od kosztu przeciętnego. Wy tłumaczenie tego zjawiska jest dość intuicyjne. Jeśli koszt krańcowy, czyli koszt wytworzenia dodatkowej jednostki dobra jest mniejszy niż przeciętny koszt wytworzenia jednostek dotychczas wyprodukowanych, to skutkiem zwiększenia produkcji będzie obniżenie nowego kosztu przeciętnego. I odwrotnie, jeżeli koszt wyprodukowania kolejnej jednostki dobra jest wyższy niż jednostkowy koszt wcześniej wytworzonych dóbr, to po wyprodukowaniu dodatkowej jednostki dobra nastąpi wzrost kosztu przeciętnego całkowitego. Oznacza to, że krzywa kosztu krańcowego przecina krzywą kosztu przeciętnego w jego minimum. Wspomniany punkt przecięcia analizowanych krzywych kosztów, a dokładniej wielkość produkcji mu odpowiadająca (Q^*), jest nazywana optimum technologicznym (lub skalą efektywną). Wielkość produkcji oznaczona na rysunku jako Q^* wskazuje, że przy tej skali produkcji koszt jednostkowy wytworzenia danego dobra jest najniższy. Jest to więc optymalna z technologicznego punktu widzenia wielkość produkcji. Matematycznie warunek minimalizacji przeciętnego kosztu całkowitego (warunek optimum technologicznego) można zapisać następująco: $K_K = K_{PC}$

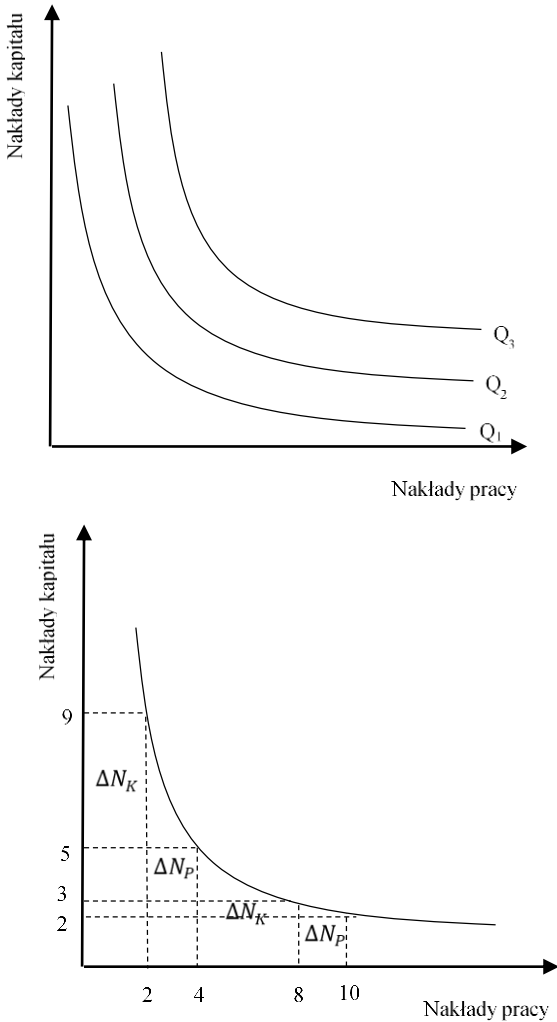
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Optimum technologiczne: a. oznacza wielkość produkcji maksymalizującej zysk, b. określa wielkość produkcji minimalizującej koszt całkowity, c. wskazuje optymalną z technologicznego punktu widzenia strukturę nakładów produkcji, d. żadne z powyższych.
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

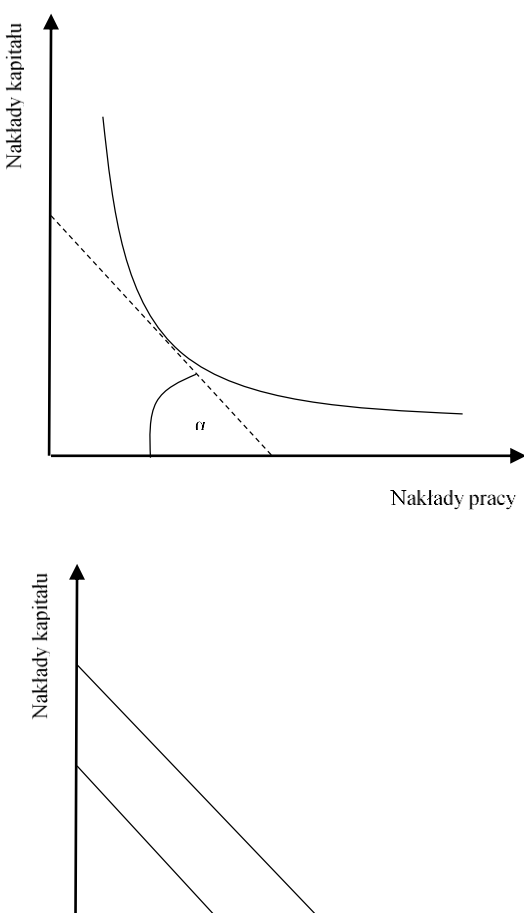
Słowo kluczowe	KOSZTY W DŁUGIM OKRESIE
Opis	W długim okresie zakłada się zmienność wszystkich nakładów produkcji, co powoduje większą elastyczność przedsiębiorstwa w dostosowywaniu technik produkcji do zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. Fakt ten ma również wpływ na analizę kosztów, które w długim okresie kształtują się inaczej niż w krótkim. Przede wszystkim nie występuje tutaj kategoria kosztów stałych, gdyż wszystkie koszty traktuje się jako zmienne. Swoboda w doborze różnych kombinacji czynników produkcji wpływa powoduje, że w długim okresie nie występuje zjawisko malejącej krańcowej produktywności (nie działa prawo malejących przychodów). Na poniższym rysunku przedstawiono długookresową krzywą kosztu przeciętnego. Ma ona kształt spłaszczonej u dołu litery U. Kształt krzywej długookresowego kosztu przeciętnego niesie za sobą istotne informacje dotyczące technologii produkcji danego dobra. Ma to związek ze zjawiskiem występowania różnych efektów skali produkcji. Efekty skali mogą być wyrażone jako korzyści skali, niekorzyści skali lub stałe przychody skali. Z korzyściami skali mamy do czynienia, gdy wzrost nakładów produkcji przyczynia się więcej niż proporcjonalnie do zwiększenia wielkości produkcji. Wówczas długookresowy koszt przeciętny maleje wraz ze wzrostem ilości wytwarzanych dóbr, a krzywa tego kosztu jest opadająca. Stale przychody skali oznaczają, że zwiększenie nakładów czynników produkcji powoduje proporcjonalne zwiększenie się ilości wytwarzanych dóbr, co powoduje stabilizację kosztów (poziomy odcinek krzywej przeciętnego kosztu długookresowego). Niekorzyści skali występują, gdy wzrost nakładów produkcji przekłada się na mniej niż proporcjonalny do ich zwiększenia wzrost ilości wytwarzanych dóbr. To skutkuje zwiększaniem się kosztu przeciętnego wraz ze wzrostem produkcji (krzywa długookresowego kosztu przeciętnego ma nachylenie dodatnie).

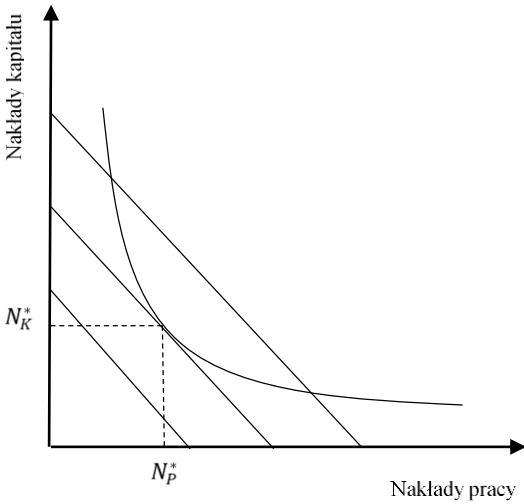
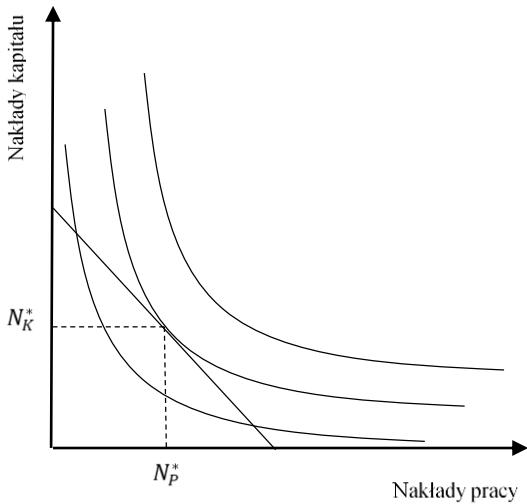
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Jaki jest związek efektów skali z kształtowaniem się długookresowego kosztu przeciętnego?
Literatura <i>(3 – 5 pozycji)</i>	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RÓWNOWAGA I DECYZJE PRODUKCYJNE PRZEDSIĘBIORSTWA – ANALIZA KRÓTKOOKRESOWA
Opis	Proces produkcji polega na łączeniu różnych czynników produkcji w celu wytworzenia dóbr i usług. To, w jaki sposób ilość wytworzonych dóbr i usług (P_C) zależy od wielkości poniesionych nakładów czynników produkcji (nakładów kapitału N_K, nakładów pracy N_P oraz nakładów ziemi N_Z) jest przedstawione za pomocą funkcji produkcji: $P_C = f(N_K, N_P, N_Z).$ Pod nakładami kapitału kryją się wszystkie niezbędne do produkcji budynki, maszyny i urządzenia, środki transportu, narzędzia, czy surowce, z których wytwarza się dane dobro. Nakłady pracy, to najczęściej liczba zatrudnionych osób lub czas ich pracy. Nakłady ziemi natomiast to szeroko rozumiane zasoby i bogactwa naturalne. Wielkość produkcji jest tym większa im wyższe są nakłady czynników produkcji. Sytuacja ta może jednak wyglądać trochę inaczej, gdy rozpatrywany jest krótki okres. W okresie krótkim następuje rozróżnienie pomiędzy stałymi i zmiennymi czynnikami produkcji. W okresie krótkim nie zawsze jest możliwa zmiana niektórych spośród wymienionych czynników, np. niemożliwe może być sfinalizowanie budowy nowej fabryki. Wówczas czynnik ten traktowany jest jako stały. W celu zilustrowania krótkookresowej funkcji produkcji przyjmuje się, że możliwe są zmiany tylko jednego z czynników produkcji. W przedstawionym poniżej przykładzie będą to nakłady pracy. Na rysunku przedstawiono krótkookresową funkcję produkcji, uzależnioną jedynie od zmian nakładów pracy (nakłady kapitału i ziemi są traktowane jako niezmiennie). Na rysunku widać, że początkowo wraz ze zwiększaniem się wielkości nakładów pracy, wielkość produkcji również silnie rośnie. Jednakże wraz z dalszym zwiększeniem nakładów przyrosty produkcji są coraz mniejsze, aż w końcu produkcja zaczyna maleć. Zjawisko to ma związek z malejącym produktem krańcowym (P_K). Produkt krańcowy jest to miara mówiąca o tym o ile zwiększy się wielkość produkcji, gdy zwiększymy nakłady czynnika zmiennego.

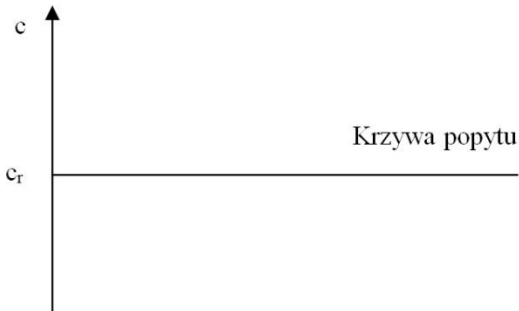
Opis C.D.	Przedstawiony powyżej mechanizm ten jest nazywany prawem malejących przychodów, który polega na tym, że produkt krańcowy zasobu maleje wraz ze zwiększeniem się wykorzystywanej w procesie produkcji ilości tego czynnika. Produkt krańcowy ma również graficzną interpretację. Może on być wyrażony jako tangens kąta nachylenia stycznej do funkcji produkcji przy danym poziomie produkcji. Wraz ze zwiększaniem się wielkości produkcji nachylenie stycznej do funkcji produkcji maleje, co jest odzwierciedleniem malejącej produktywności krańcowej (prawa malejących przychodów).
Przykładowe pytanie	1. Na czym polega prawo malejących przychodów? 2. Wymień i krótko scharakteryzuj nakłady produkcji.
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RÓWNOWAGA I DECYZJE PRODUKCYJNE PRZEDSIĘBIORSTWA – ANALIZA DŁUGOOKRESOWA
Opis	W długim okresie wszystkie nakłady produkcji są zmienne, co powoduje, że ich wielkość wykorzystywana w procesie produkcji może być elastycznie dostosowywana. Wówczas ważnym elementem analizy produkcji staje się wybór technik wytwarzania, czyli dobór wielkości poszczególnych czynników produkcji. Wygodną metodą zbadania, w jaki sposób przedsiębiorstwo podejmuje decyzje w wielkości wykorzystywanych nakładów jest zastosowanie krzywej jednakowego produktu (izokwanty) oraz krzywej jednakowego koszty (izokoszty). Izokwanta przedstawia różne kombinacje nakładów kapitału i pracy, które umożliwiają wytworzenie określonej wielkości produkcji. Poniższy rysunek przedstawia izokwanty dla trzech różnych wielkości produkcji: Q_1, Q_2, oraz Q_3. Im wyższa krzywa jednakowego produktu, tym większa wielkość wytworzonych dóbr i usług (rysunek po lewej stronie). Przesuwając się wzdłuż izokwanty zmieniamy techniki wytwarzania, czyli ilości wykorzystywanego kapitału i pracy, lecz wielkość produkcji pozostaje stała. Można więc stwierdzić, że substytuujemy jeden czynnik produkcji drugim, tak żeby poziom produkcji pozostał stały. To, w jaki sposób wymieniamy czynniki produkcji opisane jest przez krótkową stopę substytucji technicznej (K_{ST}). Miara ta określa z ilu jednostek

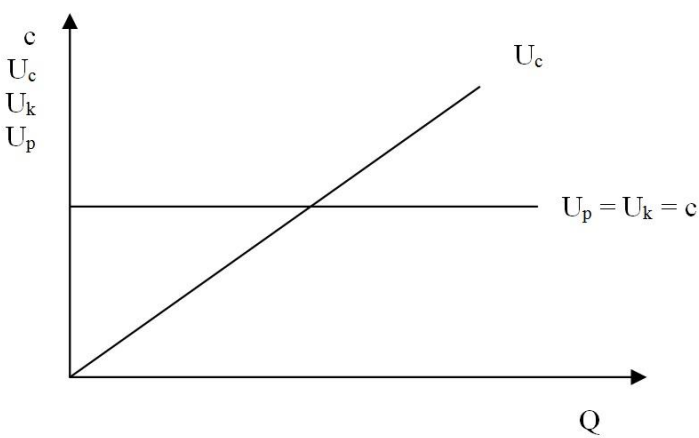
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Czego ilustracją jest krzywa jednakowego produktu (izokwanta)? 2. Czego ilustracją jest linia jednakowego kosztu (izokoszty)?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RÓWNOWAGA I DECYZJE PRODUKCYJNE PRZEDSIĘBIORSTWA – ANALIZA DŁUGOOKRESOWA, OPTYMALNA KOMBINACJA
Opis	Analiza krzywej jednakowego produktu (izokoszty) i linii jednakowego kosztu (izokoszty) pozwala określić optymalną kombinację czynników produkcji. Kombinacja ta pozwala wytworzyć określoną wielkość produkcji przy minimalnym koszcie nakładów produkcji lub określa maksymalny poziom produkcji przy danym koszcie wykorzystanych czynników produkcji. Te dwa cele są tożsame, jeśli chodzi o końcowy efekt analizy, tj. określenie optymalnej wielkości wykorzystywanej wielkości kapitału i pracy. Zaczynając od pierwszej z przytoczonych powyżej możliwości optymalizacji nakładów, tj. takiej ich kombinacji, która zapewnia dany poziom produkcji przy najniższym koszcie, wygodnie jest przedstawić to rozwiązanie graficznie, łącznie analizując izokwantę i izokoszty. Optymalna kombinacja nakładów produkcji jest wyznaczona przez punkt, w którym izokwanta jest styczna do najniższej izokoszty. Wówczas możliwe jest wyprodukowanie danej ilości dóbr i usług ponosząc jednocześnie najniższy ich łączny koszt. Drugi wariant optymalizacyjny, czyli osiągnięcie najwyższej wielkości produkcji przy danym koszcie zaprezentowany został na poniższym rysunku.

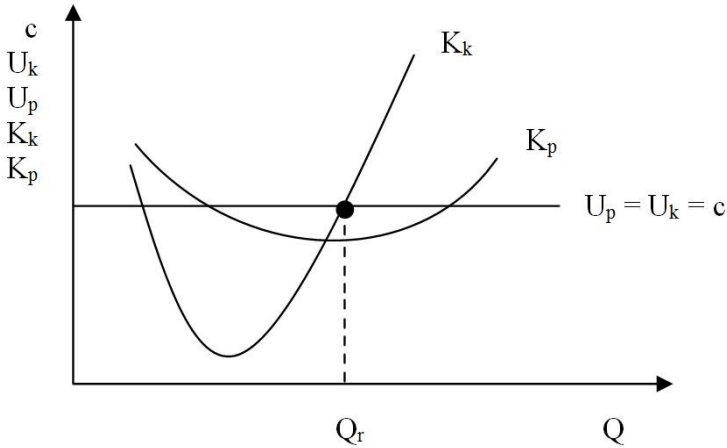
Opis C.D.	W tym przypadku ważne jest, aby izokoszta była styczna do jak najwyższej krzywej jednakowego produktu, gdyż to gwarantuje taką kombinację nakładów, która maksymalizuje produkcję przy danym koszcie czynników produkcji. Z obu wariantów analiz optymalnej kombinacji nakładów produkcji płyną te same wnioski: optymalną kombinację wyznacza punkt, w którym krzywa jednakowego produktu jest styczna do linii jednakowego kosztu. To oznacza, że w punkcie optimum nachylenie izokwanty i izokoszty jest takie samo. Nachylenie izokwanty wyznacza krańcowa stopa substytucji technicznej, natomiast nachyleniem izokoszty jest relacja cen czynników produkcji. Stąd wynika, że, w momencie, gdy osiągnięta jest optymalna kombinacja czynników produkcji krańcowa stopa substytucji technicznej zrównuje się z relacją cen nakładów produkcji. Równość tą można zapisać następująco: $K_{ss} = \frac{PK_P}{PK_K} = \frac{c_p}{c_k}$ Zależność ta ma ciekawą interpretację ekonomiczną. Optymalna kombinacja czynników produkcji występuje wówczas, gdy stopa wymiany czynników produkcji zgodna z technologią wytwarzania jest zrównuje się ze rynkową stopą wymiany tych czynników, będącą ich ceną realtywną.
Przykładowe pytanie	1. W jaki sposób określa się optymalną kombinację czynników produkcji (wybór optymalnej techniki wytwarzania danego produktu)?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Mankiw N.G., Taylor M.P., Mikroekonomia, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009. [2] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.
Autor opracowania	Katarzyna Piłat, kpilat@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK DOSKONALE KONKURENCYJNY - WARUNKI
Opis	Konkurencja doskonała (rynek doskonale konkurencyjny) - jest to forma rynku, która charakteryzuje się następującymi cechami: 1. na rynku działa bardzo wielu nabywców i bardzo wielu sprzedawców (występuje bardzo duże rozproszenie po stronie popytu i po stronie podaży), 2. dobra na rynku są jednorodne (homogeniczne) co oznacza, że wszyscy producenci dostarczają na rynek produkty o takich samych cechach, zaś konsumentowi nie robi różnicy u którego producenta się w nie zaopatrzy, 3. zachowania pojedynczych nabywców oraz sprzedawców nie mają wpływu na poziom ceny, dlatego obie strony uznają cenę za daną z rynku (są cenobiorcami). Pojedynczy konsumenci nie są w stanie wpłynąć na poziom ceny rynkowej, gdyż wielkość popytu każdego z nich jest niewielka w porównaniu z wielkością obrotów na całym rynku. Pojedynczy producenci natomiast, nie są w stanie wpłynąć na poziom ceny, gdyż bardzo wielu innych producentów sprzedaje takie same dobra. Gdyby zatem jeden producent podniósł cenę swoich produktów, straciłby klientów. Nie decyduje się on także na obniżenie ceny dóbr, gdyż przy cenie rynkowej jest on w stanie sprzedać każdą ilość oferowanego dobra. Obniżka ceny nie byłaby więc dla niego opłacalna. 4. nie istnieją bariery wejścia i wyjścia z rynku, co oznacza, że na rynku doskonałym każdy może bez trudu założyć lub zamknąć działalność. 5. Konsumenci i producenci mają doskonałą informację o rynku tj. o wysokości cen, dostępności i cechach produktów, wielkości popytu itp. Na rynku doskonale konkurencyjnym krzywa popytu na dobra każdego producenta jest pozioma, co oznacza, że przy danym (rynkowym) poziomie ceny, konsumenci są w stanie nabyć każdą ilość dobra. Gdyby jeden z producentów podniósł cenę, popyt na jego produkty spadłby do zera, gdyż konsumenci zaczęliby kupować je u konkurencji. Gdyby natomiast jeden z dostawców obniżył cenę, popyt na jego produkty dążyłby do nieskończoności. Nie jest to jednak opłacalna decyzja, gdyż po chwili wszyscy producenci obniżyliby ceny i sytuacja wróciłaby do stanu wyjściowego, lecz przy niższym poziomie cen.

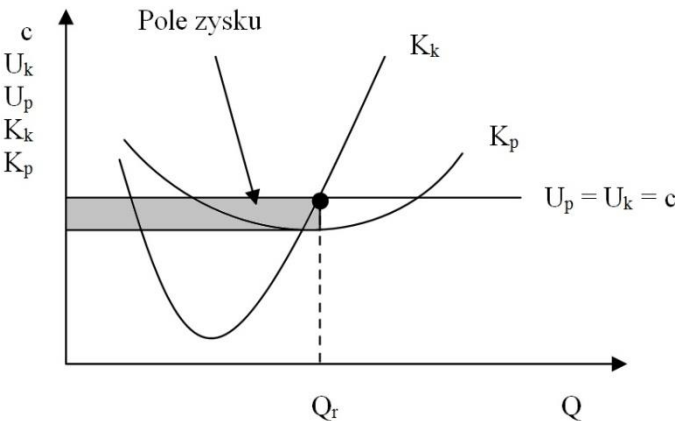
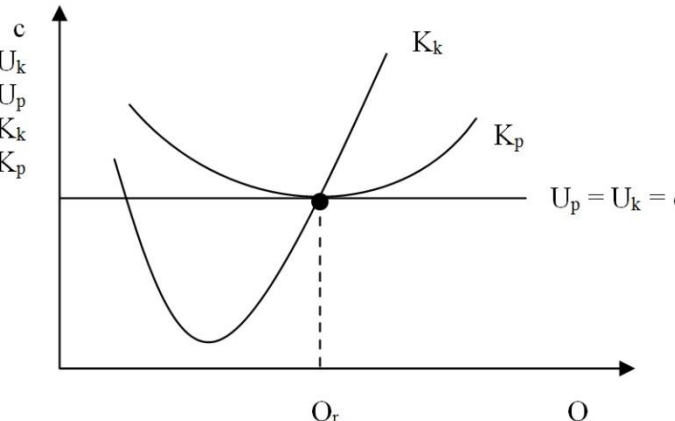
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wymień i wyjaśnij warunki rynku doskonałego. 2. Dlaczego na rynku doskonałym pojedynczy konsumenci i producenci nie mają wpływu na poziom ceny? 3. Dlaczego na rynku doskonałym krzywa popytu jest pozioma?
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

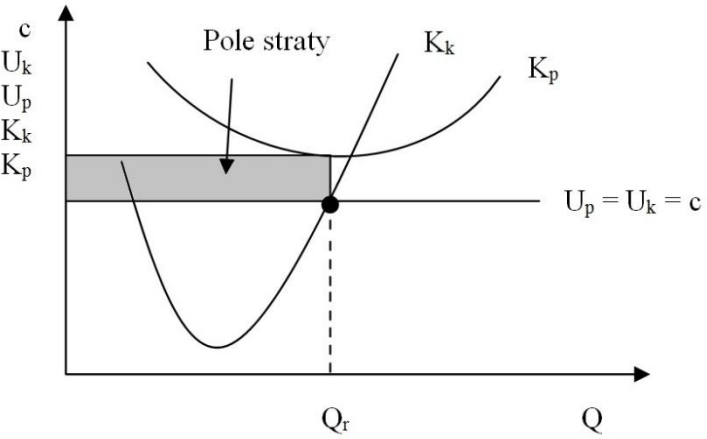
Słowo kluczowe	RYNEK DOSKONAŁE KONKURENCYJNY - UTARGI
Opis	Utarg całkowity (U_c) – to inaczej przychody całkowite przedsiębiorstwa ze sprzedaży dóbr. Wielkość utargu całkowitego jest równa iloczynowi ceny (c) (która na rynku doskonałym jest stała i dana z rynku) oraz wolumenu sprzedaży (Q). Ponieważ cena każdej kolejnej jednostki dobra jest taka sama, utarg całkowity będzie rósł proporcjonalnie. $U_c = c * Q$ Utarg przeciętny (jednostkowy) (U_p) – jest to utarg (przychód) przypadający na jednostkę sprzedanego produktu. Wyznacza się go poprzez podzielenie utargu całkowitego (U_c) przez wielkość sprzedaży (Q). Ponieważ cena dobra na rynku doskonałym jest taka sama bez względu na wielkość sprzedaży, utarg przeciętny będzie równy cenie. $U_p = \frac{U_c}{Q} = \frac{c*Q}{Q} = c$ Utarg krańcowy (U_k) – jest stosunkiem przyrostu utargu całkowitego do przyrostu sprzedaży. Wykazuje o ile zmieni się utarg całkowity, jeżeli sprzedaż dobra zwiększy się o jedną jednostkę. Ponieważ każda kolejna jednostka produktu jest sprzedawana po tej samej cenie, utarg krańcowy w doskonałej konkurencji jest zawsze równy cenie. $U_k = \frac{\Delta U_c}{\Delta Q} = c$ Krzywe utargów zostały przedstawione na wykresie. Krzywa utargu przeciętnego, utargu krańcowego oraz ceny jest jednocześnie krzywą popytu na wyroby przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego i wyraża się poziomą linią prosta. Dzieje się tak, ponieważ cena każdej jednostki sprzedawanego dobra jest taka

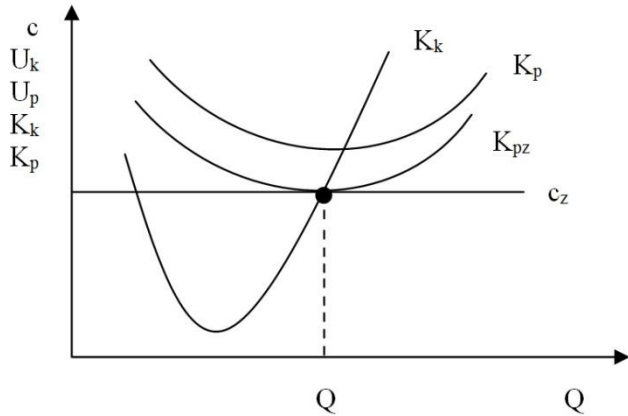
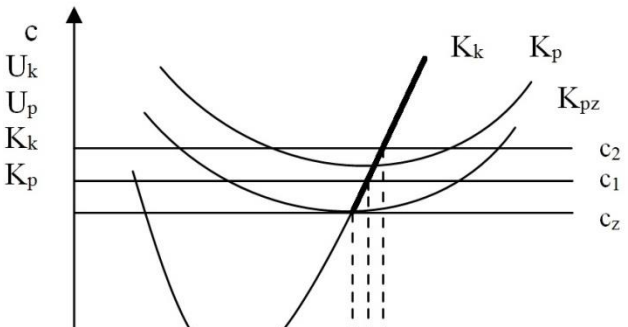
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij pojęcia utargów w konkurencji doskonałej. 2. Dlaczego na rynku doskonale konkurencyjnym utarg przeciętny i krańcowy jest równy cenie? 3. Narysuj wykresy utargów na rynku doskonałym.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK DOSKONAŁE KONKURENCYJNY – RÓWNOWAGA PRZEDSIĘBIORSTWA
Opis	Punkt równowag przedsiębiorstwa – jest to poziom produkcji przy którym przedsiębiorstwo maksymalizuje zysk całkowity. Zysk całkowity – jest to różnica pomiędzy utargiem całkowitym (U_c) osiągniętym ze sprzedaży dóbr a całkowitymi kosztami (K_c) jakie poniosło przedsiębiorstwo przy produkcji tych dóbr. $Zysk = U_c - K_c$ Wielkością produkcji, przy której przedsiębiorstwo maksymalizuje zysk jest punkt w którym koszty krańcowe (K_k) zrównują się z utargiem krańcowym (U_k). Maksymalizacja zysku $\Leftrightarrow K_k = U_k$ Na doskonale konkurencyjnym rynku utarg krańcowy (U_k) jest równy jednocześnie utargowi przeciętnemu (U_p) oraz cenie (c). Stąd możemy zapisać, że: Maksymalizacja zysku na doskonale konkurencyjnym rynku $\Leftrightarrow K_k = U_k = U_p = c$ Przy wielkości produkcji poniżej punktu maksymalizacji zysku (na lewo od Q_r) koszty krańcowe byłyby mniejsze od utargu krańcowego. Oznaczałoby to, że przedsiębiorstwo produkuje zbyt mało z punktu widzenia maksymalizacji zysku, zaś zwiększając wielkość produkcji mogłoby poziom tego zysku powiększyć. Jeżeli wielkość produkcji ukształtowałaby się powyżej punktu równowagi (na prawo od Q_r) oznaczałoby to, że przedsiębiorstwo wytwarza zbyt dużo dóbr, gdyż koszty krańcowe byłyby większe niż utarg krańcowy. Zwiększanie produkcji o kolejne jednostki powyżej Q_r powodowałaby szybszy przyrost kosztów całkowitych niż całkowitego utargu co pomniejszałoby przyrosty zysku. Wynika stąd, że przedsiębiorstwo będzie zmieniało rozmiary swojej

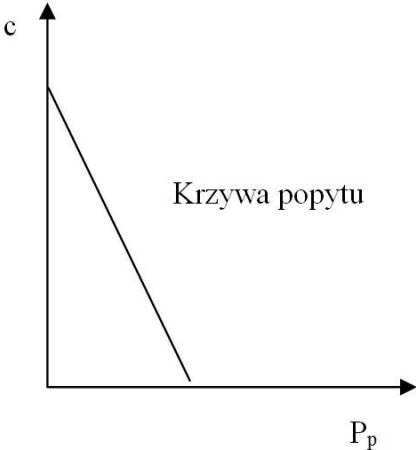
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij gdzie znajduje się punkt równowagi przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego. 2. Dlaczego przedsiębiorstwu nie opłaca się wytwarzać wielkości produkcji poza stanem równowagi? 3. Sporządź wykres obrazujący stan równowagi przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK DOSKONAŁE KONKURENCYJNY – ZYSK EKONOMICZNY, ZYSK NORMALNY, STRATA
Opis	Zysk ekonomiczny (zysk ponadnormalny) – jest to poziom zysku, który w wolnej konkurencji występuje jedynie w krótkim okresie czasu. Jest to zysk, który pozostaje po pokryciu przez utarg całkowity (U_c) kosztów ekonomicznych przedsiębiorstwa (K_c), a więc kosztów księgowych i alternatywnych (w tym wynagrodzenia przedsiębiorcy). Cena rynkowa (c) kształtuje się natomiast powyżej minimum kosztów przeciętnych (K_p). Zysk ekonomiczny gdy $U_c - K_c > 0$ Zysk normalny – jest to tzw. zerowy poziom zysku, który pozostaje po pokryciu przez utarg całkowity (U_c) wszystkich kosztów ekonomicznych przedsiębiorstwa (K_c). Jest to sytuacja, w której poziom ceny rynkowej (c) pokrywa się z minimum kosztów przeciętnych (K_p). Zysk ekonomiczny obniża się do zysku normalnego w długim okresie czasu, gdy do danej gałęzi wytwarzania napływa coraz więcej firm. Zysk normalny gdy $U_c - K_c = 0$

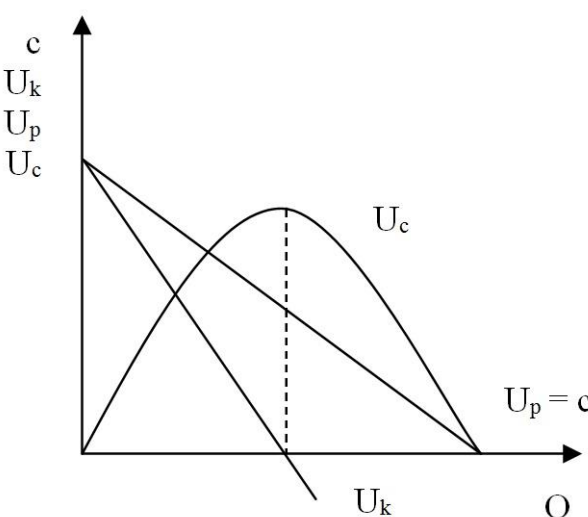
Opis C.D.	Strata (zysk ujemny) – jest to sytuacja, w której utarg całkowity (U_c) nie pokrywa całkowitych kosztów przedsiębiorstwa (K_c). Dzieje się tak, gdy cena rynkowa (c) ukształtuje się poniżej minimalnego poziomu kosztów przeciętnych (K_p). Strata gdy $U_c - K_c < 0$
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij różnicę pomiędzy zyskiem ekonomicznym a zyskiem normalnym. 2. Narysuj wykres przedstawiający sytuację, w której przedsiębiorstwo osiąga stratę. 3. Czy zysk zerowy oznacza, że przedsiębiorstwo nie jest w stanie pokryć generowanych przez siebie kosztów? Odpowiedź uzasadnij.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK DOSKONAŁE KONKURENCYJNY – CENA ZAMKNIĘCIA, KRZYWA PODAŻY PRZEDSIĘBIORSTWA
Opis	Osiąganie straty przez przedsiębiorstwo nie jest warunkiem wystarczającym do zaprzestania działalności w krótkim okresie czasu. O momencie zamknięcia organizacji decydował będzie poziom kosztów przeciętnych zmiennych (K_{pz}) oraz wysokość ceny rynkowej (c). Cena zamknięcia (c_z) – jest to poziom ceny, poniżej którego w krótkim okresie czasu nie opłaca się dalej prowadzić działalności gospodarczej. Granica tzw. racjonalnych strat znajduje się w punkcie, w którym cena rynkowa produktu zrównuje się z minimum kosztów przeciętnych zmiennych (K_{pz}) przedsiębiorstwa. Jeżeli cena spadnie poniżej tego minimum, należy zaprzestać działalności. W przypadku, gdy cena znajduje się powyżej lub na poziomie minimum K_{pz}, przedsiębiorca jest nadal w stanie pokrywać koszty zmienne generowane w organizacji tj. koszty czynników produkcji, koszty płac pracowników produkcyjnych, część kosztów energii itp. Ponoszone przez niego straty wynikają z braku możliwości pokrycia kosztów stałych tj. czynszu, stałych części wynagrodzeń pracowników (pracowników biurowych) itp. W krótkim okresie czasu przedsiębiorcy bardziej opłaca się osiągać stratę na kosztach stałych i czekać na poprawę sytuacji, niż zamykać organizację. Krzywa podaży przedsiębiorstwa – jest to odcinek krzywej kosztów krańcowych (K_k) znajdujący się powyżej minimum kosztów przeciętnych zmiennych (K_{pz}). Wynika to z faktu, że przedsiębiorcy opłaca się prowadzić działalność gospodarczą przy każdym poziomie ceny, który ukształtuje się powyżej minimum kosztów przeciętnych zmiennych.

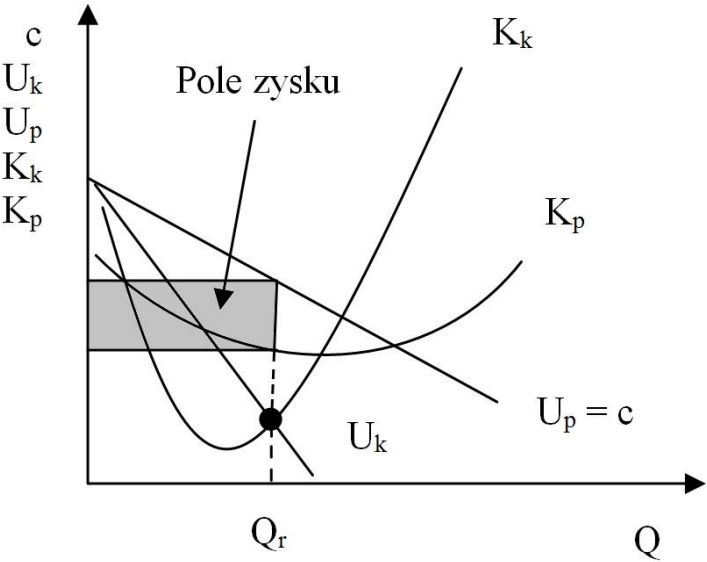
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij, czym jest cena zamknięcia przedsiębiorstwa. 2. Narysuj wykres i zaznacz punkt oznaczający granicę racjonalnych strat. 3. Wyjaśnij, dlaczego przedsiębiorstwu nie opłaca się zamykać działalności, dopóki cena nie spadnie poniżej poziomu ceny zamknięcia. 4. Uzasadnij położenie krzywej podaży przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	ABSOLUTNY (PEŁNY) MONOPOL – WARUNKI MONOPOLU, MONOPOL NATURALNY
Opis	Monopol (rynek monopolistyczny) - jest to forma rynku, która charakteryzuje się następującymi cechami: 1. na rynku działa bardzo wielu nabywców i tylko jeden dostawca dobra, 2. dobra na rynku nie posiadają substytutów (są nieporównywalne), 3. monopolista ustala cenę produkowanego przez siebie dobra, jest więc tzw. dawcą ceny. Cena nie kształtuje się na wolnym rynku. Przy decydowaniu o jej poziomie, monopolista musi wziąć pod uwagę możliwości popytowe swoich klientów. Nie może on w nieskończoność podnosić ceny na swoje towary, gdyż w którymś momencie konsumentów nie będzie na nie stać, 4. istnieją bardzo duże bariery wejścia i wyjścia z rynku. Mogą wynikać one z wielu przyczyn: bardzo wysokich kosztów rozpoczęcia i prowadzenia działalności, ograniczenia w dostępie do zasobów, ograniczenia w dostępie do technologii (np. poprzez patenty), ograniczenia w dostępie do rynku przez państwo itp., 5. konsumenci i producenci mają doskonałą informację o rynku tj. o wysokości cen, dostępności i cechach produktów, wielkości popytu itp. Na rynku monopolistycznym krzywa popytu ma typowy kształt. Monopolista chcąc zwiększać sprzedaż swoich dóbr musi obniżać ceny. Stąd, każda kolejna jednostka dobra przedawana jest po coraz niższej cenie, a krzywa popytu jest opadająca. Należy pamiętać, że monopolistą może być zarówno duży koncern o zasięgu krajowym, jak i mały sklep spożywczy o zasięgu lokalnym, czy dostawca osiedlowego Internetu (jeżeli na osiedlu nie działają inni dostawcy). Przykłady rynków monopolistycznych: elektrociepłownie, gazownie, zakłady wodociągowe, firmy transportu publicznego (np. MPK w Łodzi), lokalne sklepy spożywcze (np. na wsiach oddalonych od miast), producenci niektórych leków (które nie posiadają zamienników) producenci posiadający patent na wytwarzane dobra

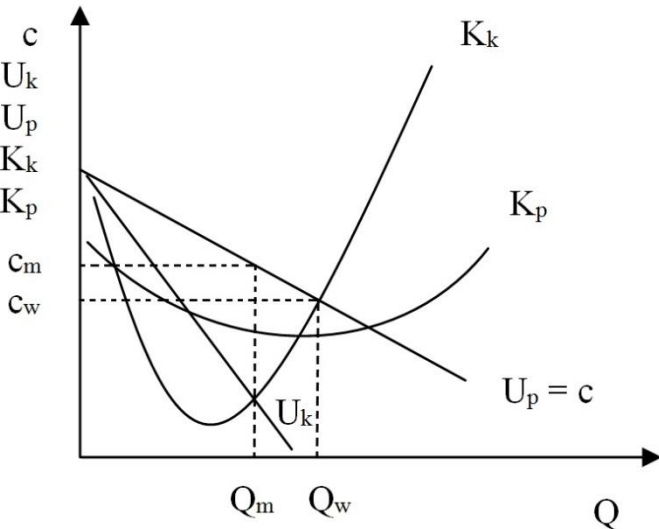
Opis C.D.	Szczególnym przykładem monopolu jest tzw. monopol naturalny. Monopol naturalny – powstaje, gdy jedno przedsiębiorstwo jest w stanie oferować na rynku dobro lub usługę przy niższym koszcie niż koszt, który ponosiłyby dwa, bądź większa liczba przedsiębiorstw. Oznacza to, że większa liczba firm na rynku produkowałaby mniej w przeliczeniu na jedno przedsiębiorstwo, co powodowałoby wzrost przeciętnych kosztów całkowitych produkcji. Taka sytuacja ma miejsce np. w przypadku, gdy koszty stałe prowadzenia działalności są bardzo wysokie, a jeden przedsiębiorca jest w stanie zaspokoić cały popyt rynkowy. Przykłady monopolu naturalnych: wodociągi, komunikacja tramwajowa, gazownie.
Przykładowe pytanie	1. Wymień i wyjaśnij warunki rynku monopolistycznego. 2. Wyjaśnij czym jest monopol naturalny. Podaj przykłady. 3. Czym różni się rynek monopolistyczny od rynku doskonałego?
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	ABSOLUTNY MONOPOL - UTARGI
Opis	Utarg całkowity (U_c) – to inaczej przychody całkowite przedsiębiorstwa ze sprzedaży dóbr. Wielkość utargu całkowitego jest równa iloczynowi ceny (c) (która na rynku doskonałym jest stała i dana z rynku) oraz wolumenu sprzedaży (Q). W monopolu utarg całkowity osiąga największą wartość, gdy utarg krańcowy jest równy zero. Gdy utarg krańcowy staje się ujemny, utarg całkowity zaczyna spadać. $U_c = c * Q$ Utarg przeciętny (jednostkowy) (U_p) – jest to utarg (przychód) przypadający na jednostkę sprzedanego produktu. Wyznacza się go poprzez podzielenie utargu całkowitego przez wielkość sprzedaży. $U_p = \frac{U_c}{Q} = \frac{c*Q}{Q} = c$ Utarg krańcowy (U_k) – jest stosunkiem przyrostu utargu całkowitego do przyrostu sprzedaży. Wykazuje o ile zmieni się utarg całkowity, jeżeli sprzedaż dobra zwiększy się o jedną jednostkę. W monopolu, inaczej niż w konkurencji doskonałej, utarg krańcowy nie jest równy cenie. Ponieważ każda kolejna jednostka produktu jest sprzedawana po coraz niższej cenie, utarg krańcowy będzie coraz mniejszy. Oznacza to, że krzywa utargu krańcowego będzie się znajdowała poniżej linii ceny. $U_k = \frac{\Delta U_c}{\Delta Q}$ Krzywe utargu przeciętnego, krańcowego i całkowitego zostały przedstawione na wykresie.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij pojęcia utargów w monopolu. 2. Dlaczego w monopolu krzywa utargu krańcowego znajduje się poniżej linii ceny? 3. Narysuj wykresy utargów na rynku monopolistycznym.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	ABSOLUTNY MONOPOL – RÓWNOWAGA PRZEDSIĘBIORSTWA
Opis	Punkt równowag przedsiębiorstwa – jest to poziom produkcji przy którym przedsiębiorstwo maksymalizuje zysk całkowity. Zysk całkowity – jest to różnica pomiędzy utargiem całkowitym (U_c) osiągniętym ze sprzedaży dóbr a całkowitymi kosztami (K_c) jakie poniosło przedsiębiorstwo przy produkcji tych dóbr. $Zysk = U_c - K_c$ Wielkością produkcji, przy której przedsiębiorstwo maksymalizuje zysk jest punkt w którym koszty krańcowe (K_k) zrównują się z utargiem krańcowym (U_k). Maksymalizacja zysku $\Leftrightarrow K_k = U_k$ Przy wielkości produkcji poniżej punktu maksymalizacji zysku (na lewo od Q_r) koszty krańcowe byłyby mniejsze od utargu krańcowego. Oznaczałoby to, że przedsiębiorstwo produkuje zbyt mało z punktu widzenia maksymalizacji zysku, zaś zwiększając wielkość produkcji mogłoby poziom tego zysku powiększyć. Jeżeli wielkość produkcji ukształtowałaby się powyżej punktu równowagi (na prawo od Q_r) oznaczałoby to, że przedsiębiorstwo wytwarza zbyt dużo dóbr, gdyż koszty krańcowe byłyby większe niż utarg krańcowy. Zwiększanie produkcji o kolejne jednostki powyżej Q_r powodowałaby szybszy przyrost kosztów całkowitych niż całkowitego utargu co pomniejszałoby przyrosty zysku. Wynika stąd, że przedsiębiorstwo będzie zmieniało rozmiary swojej produkcji do czasu, aż utarg krańcowy zrówna się z kosztem krańcowym.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij gdzie znajduje się punkt równowagi przedsiębiorstwa monopolistycznego. 2. Dlaczego przedsiębiorstwu nie opłaca się wytwarzać wielkości produkcji poza stanem równowagi? 3. Sporządź wykres obrazujący stan równowagi monopolu.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	ABSOLUTNY MONOPOL – NEGATYWNE SKUTKI MONOPOLU
Opis	Analizując sposób funkcjonowania producentów w warunkach monopolu oraz wolnej konkurencji, można zadać sobie pytanie, która z tych struktur rynkowych jest lepsza z punktu widzenia konsumentów. W wolnej konkurencji przedsiębiorcy dostarczają na rynek dobra po cenie rynkowej równej ponoszonym kosztom krańcowym. Monopoliści natomiast, po cenie wyższej od kosztów krańcowych. Cena produktów w warunkach monopolu jest zatem wyższa, niż cena na rynku doskonale konkurencyjnym. Co więcej, monopoliści dostarczają na rynek mniej dóbr, niż gdyby miało to miejsce w wolnej konkurencji. Nie są to jednak jedyne negatywne skutki istnienia monopolu. Zostały one wymienione poniżej. Negatywne skutki monopolu: 1. Monopolista dostarcza na rynek mniej dóbr (Q_m) po wyższej cenie (c_m), niż w wolnej konkurencji. Gdyby monopolista podejmował decyzje produkcyjne w parciu o warunki wolnej konkurencji, cena dobra byłaby niższa (na poziomie c_w), a ilość dóbr na rynku wyższa (Q_w). 2. Istnieje prawdopodobieństwo, że monopoliści produkują przy relatywnie wysokich kosztach, gdyż ograniczając rozmiary produkcji nie wykorzystują oni w pełni efektów skali. Co więcej, z powodu braku konkurencji mogą oni ograniczać wprowadzanie postępu technicznego. 3. Działalność marketingowa monopolu może prowadzić do marnotrawstwa związanego z dużymi wydatkami na reklamę. Reklama ta może mieć na celu, nie dostarczanie informacji o produkcie, lecz utrudnianie konsumentom dostępu do rynków dóbr substytucyjnych. 4. W zmonopolizowanej branży dochodzi do nierównomiernego podziału zysków, który dyskryminuje firmy nie dysponujące dużą siłą monopolową.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wyjaśnij dlaczego monopol jest niepożądaną strukturą rynkową z punktu widzenia konsumentów. 2. Porównaj sposób podejmowania decyzji produkcyjnych przez monopolistę oraz producenta na rynku doskonale konkurencyjnym. 3. Sporządź wykres obrazujący negatywne skutki monopolu.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

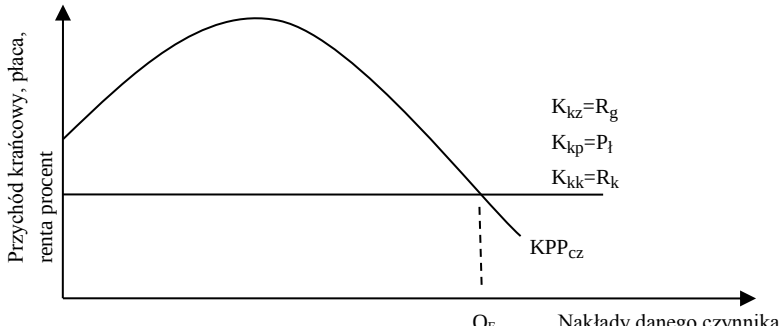
Słowo kluczowe	KONKURENCJA MONOPOLISTYCZNA
Opis	Konkurencja monopolistyczna - jest to forma rynku posiadająca pewne cechy monopolu oraz konkurencji doskonałej: 1. na rynku działa wielu sprzedawców i wielu nabywców, lecz w ilości mniejszej niż w doskonałej konkurencji, 2. dobra na rynku są zróżnicowane, lecz są bliskimi substytutami. Producenci mogą wyróżnić swoje produkty na rynku poprzez ich cechy użytkowe, reklamę, wygląd, markę, zakres usług serwisowych itp., 3. producenci mają nieznaczny wpływ na cenę, przez co krzywa popytu jest opadająca, 4. nie istnieją bariery wejścia i wyjścia z rynku, co oznacza, że każdy może bez trudu założyć lub zamknąć działalność, 5. konsumenci i producenci mają doskonałą informację o rynku tj. o wysokości cen, dostępności i cechach produktów, wielkości popytu itp. Przykłady rynków konkurencji monopolistycznej: salony fryzjerskie, rynek płyt CD, książek, restauracji, porad prawnych, gier komputerowych itp.

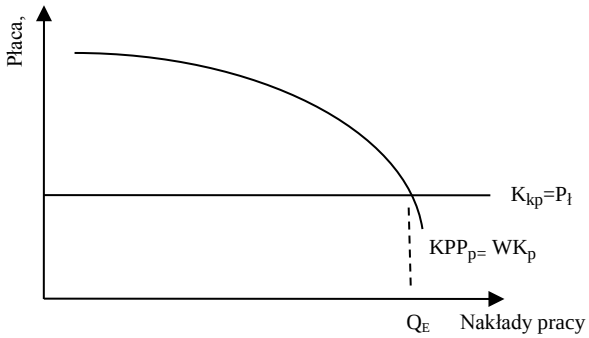
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wymień warunki konkurencji monopolistycznej. 2. Wymień przykłady rynków konkurencji monopolistycznej.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

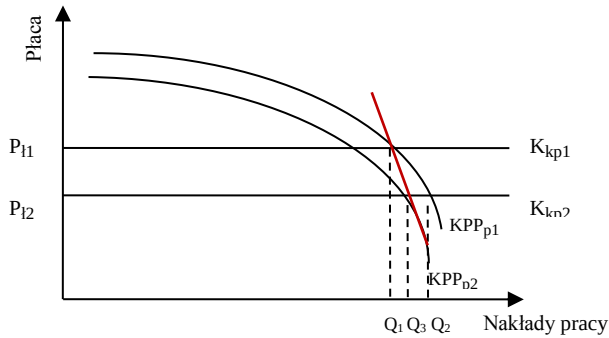
Słowo kluczowe	OLIGOPOL
Opis	Oligopol - jest to forma rynku charakteryzująca się następującymi cechami: 1. na rynku działa kilku sprzedawców i wielu nabywców, 2. dobra na rynku mogą być podobne lub identyczne, jak również zróżnicowane, lecz będące bliskimi substytutami, 3. producenci mają bardzo duży wpływ na cenę, jednak nie tak duży jak monopolisci, 4. istnieją duże bariery wejścia i wyjścia z rynku wynikające głównie z przyczyn technologicznych i ekonomicznych, 5. konsumenci i producenci mają doskonałą informację o rynku tj. o wysokości cen, dostępności i cechach produktów, wielkości popytu itp. Przykłady rynków oligopolistycznych: rynek napojów bezalkoholowych, batonów czekoladowych, producenci samochodów, komputerów, dostawcy usług telekomunikacyjnych, oprogramowania komputerowego, cementownie, cukrownie itp. Najprostszym rodzajem oligopolu jest duopol, czyli sytuacja w której na rynku działają tylko dwa przedsiębiorstwa. Niezależnie od tego, czy na rynku oligopolistycznym istnieją dwie lub więcej firm, mogą one dążyć do zawarcia między sobą porozumień – legalnych, bądź nie. Celem takich porozumień jest uniknięcie walki konkurencyjnej oraz maksymalizacja zysku poprzez ograniczanie produkcji, podnoszenie cen lub podział między sobą rynków zbytu. Zmowa cenowa – jest to nielegalne porozumienie przedsiębiorstw na pewnym rynku, dotyczące wielkości produkcji lub poziomu cen. Kartel – jest grupą przedsiębiorstw działających legalnie w porozumieniu. Po powstaniu kartelu rynek jest zaopatrywany w produkty przez zespół przedsiębiorstw, które zachowują się niczym monopolista.

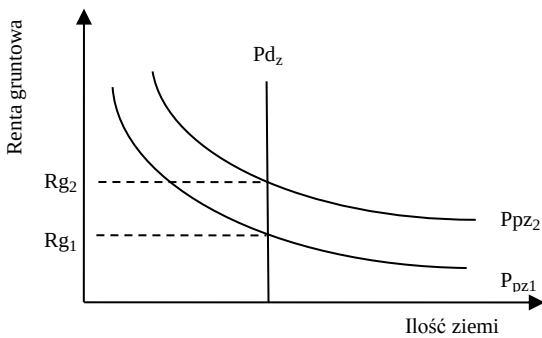
Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Wymień warunki oligopolu. 2. Wymień przykłady oligopoli.
Literatura	[1] Milewski R., Kwiatkowski E., <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014. [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009. [3] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007. [4] Varian H. R., <i>Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
Autor opracowania	Dorota Łochnicka, lochnicka@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	TEORIA PRODUKCYJNOŚCI KRAŃCOWEJ
Opis	Czynniki wytwórcze charakteryzuje się najczęściej jako trzy ogólne kategorie: ✓ ziemia - całość zasobów naturalnych naszej planety. Do tej kategorii zaliczane są również złoża geologiczne, np. rud żelaza, złota, miedzi i węgla, ryby morskie i płody rolne; ✓ praca - wysiłek fizyczny i umysłowy człowieka potrzebny do wytwarzania dóbr i usług; ✓ kapitał - wszelkie środki materialne wykorzystywane do wytwarzania dóbr i usług. Do kapitału rzeczowego zaliczamy budynki, maszyny i urządzenia, pojazdy, komputery, itp., czyli wszystko, co bierze udział w procesie wytwarzania dóbr i usług. Popyt producentów na czynniki wytwórcze jest popytem pochodnym, ponieważ wynika z popytu na produkcję. Powyższe zachodzi szczególnie w okresie krótkim, przy założeniu zmienności jednego z czynników produkcji i stałości pozostałych. W okresie długim przy wyborze techniki produkcji, a zatem zgłaszaniu popytu na określoną kombinację czynników produkcji, istotną rolę, oprócz poziomu produkcji, odgrywają również ceny czynników wytwórczych. Analizę rynku czynników wytwórczych sprowadza się najczęściej do TEORII PRODUKCYJNOŚCI KRAŃCOWEJ, która bada kształtowanie się produktywności krańcowej czynników produkcji w okresie krótkim, przy założeniu barku postępu technicznego. PRODUKCYJNOŚĆ KRAŃCOWA czynnika wytwórczego to przyrost produkcji uzyskiwany dzięki zwiększeniu nakładów tego czynnika o jednostkę przy założeniu, że nakłady wszystkich innych czynników pozostają stałe. W okresie krótkim przedsiębiorca może zwiększać produkcję tylko przy wykorzystaniu istniejących metod wytwarzania powiększając nakład jednego z czynników produkcji. Teoria produktywności krańcowej zakłada ponadto działanie PRAWA MALEJĄCYCH PRZYCHODÓW, zgodnie z którym zwiększanie zmiennego czynnika produkcji daje (<i>ceteris paribus</i>) od pewnego momentu coraz mniejsze przyrosty produkcji całkowitej. Podobnie jak w przypadku rynku dóbr, w analizie rynku czynników produkcji, należy dążyć do znalezienia punktu równowążącego wartości krańcowe, przy czym uwzględnia się w tym przypadku koszt krańcowy zaangażowania kolejnej jednostki czynnika zmiennego i porównuje z krańcowym przychodem z produktu danego czynnika. Przez PRZYCHÓD KRAŃCOWY generowany przez jednostkę czynnika wytwórczego (KPP_{cz}) rozumie się krańcowy przychód przedsiębiorstwa, czyli przyrost przychodu (utargu całkowitego), uzyskany dzięki wykorzystaniu dodatkowej jednostki tego czynnika produkcji.

Opis C.D.	 Rysunek przedstawia krzywą krańcowego przychodu z produktu danego czynnika wytwórczego będącą równocześnie krzywą popytu na dany czynnik. Punkt przecięcia krzywej z krańcowym kosztem danego czynnika wyznaczonym przez rynek jest punktem równowagi danego przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego. Wyznacza on ilość nakładów danego czynnika Q_E, przy którym przedsiębiorstwo maksymalizuje zysk. Dla nakładów mniejszych od Q_E krańcowy przychód z produktu czynnika przewyższa krańcowy koszt związany z jego zatrudnieniem (opłaca się zwiększać nakłady danego czynnika), dla nakładów większych od Q_E krańcowy przychód z produktu czynnika jest niższy od krańcowego kosztu jego zaangażowania, co powinno skłonić przedsiębiorstwo do zmniejszenia nakładów tego czynnika w celu osiągnięcia
Przykładowe pytanie	1. Scharakteryzuj krótko trzy podstawowe kategorie czynników wytwórczych. 2. Wyjaśnij, czego dotyczy prawo malejących przychodów. 3. Jaki warunek wynikający z teorii produkcyjności krańcowej spełniony jest w punkcie równowagi przedsiębiorstwa wolnokonkurencyjnego?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2015 [3] Begg D., <i>Makroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 1992 [4] Smith P., Begg D., <i>Ekonomia. Zbiór zadań</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2001 [5] Lejman W., Mikosik S., Szpakowski J., <i>Ekonomia. Przewodnik dla studiujących</i>, Wydawnictwo Edukacyjne RES POLONA, Łódź, 1999
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK PRACY
Opis	W warunkach konkurencji doskonałej punkt przecięcia krzywych popytu na pracę i podaży pracy wyznacza poziom płac równoważący rynek pracy. Popyt na pracę zgłaszany jest przez przedsiębiorstwa, natomiast podaż pracy uzależniona jest od decyzji gospodarstw domowych. Krzywa popytu na pracę jest odzwierciedleniem WARTOŚCI PRODUKTU KRAŃCOWEGO PRACY (czyli iloczynu produktu krańcowego pracy i ceny rynkowej dobra). Zmianę stawki płac obrazuje ruch wzdłuż krzywej, natomiast przesuwanie się całej krzywej może być zdeterminowane: ✓ zmianą ceny wytwarzanego produktu - wzrost ceny wytwarzanego produktu oznacza zwiększenie wartości produktu krańcowego, co prowadzi do wzrostu zapotrzebowania na siłę roboczą (i odwrotnie); ✓ zmianą technologiczną - postęp techniczny przyczynia się do wzrostu produktu krańcowego pracy, zwiększając popyt na siłę roboczą; ✓ podażą innych czynników produkcji - dostępność innych czynników produkcji wpływa na krańcowy produkt pracy. Na przykład, zmniejszenie zasobów kapitału rzeczowego powoduje spadek krańcowego produktu pracy ograniczając zapotrzebowanie na siłę roboczą. Popyt na pracę jest popytem pochodnym popytu na produkt pracy. Im wyższy popyt na produkt pracy, tym wyższa cena tego produktu (oraz utarg krańcowy, czyli krańcowy przychód z produktu pracy). Popyt na pracę analizuje się z punktu widzenia: a) przedsiębiorstwa - zakładając funkcjonowanie przedsiębiorstwa w warunkach konkurencji doskonałej zmiany rozmiarów produkcji pojedynczego podmiotu nie wpływają na ceny jego produktów ani ceny nabywanych przez ten podmiot czynników produkcji. Wówczas popyt na pracę wyznaczony jest przez punkt przecięcia płacy P_1 (czyli krańcowego kosztu płacy K_{kp}) z krańcowym przychodem z produktu pracy KPP_p (równym wartości produktu krańcowego pracy WKP_p). Krzywą popytu przedsiębiorstwa na pracę przedstawia rysunek:

Opis C.D.	siębiorstwa w lewo i zmniejszy nakłady pracy do Q_3. W rezultacie krzywą popytu wyznacza zaznaczona na rysunku czerwona linia: Podaż pracy analizuje się z punktu widzenia: a) pracownika - kształt krzywej podaży pracy zależy od krańcowej przykrości pracy rosnącej z każdą dodatkową godziną pracy b) przedsiębiorstwa - w warunkach konkurencji doskonałej podaż jest doskonale elastyczna (wykres jest linią poziomą) c) rynku - zwykle kształt krzywej podaży na pracę zbliżony jest to typowej rosnącej krzywej podaży. Przesunięcia wzdłuż krzywej oznaczają zmiany płac, a przesunięcia całej krzywej - innych determinantów (takich jak liczba osób o określonych kwalifikacjach, pozapłacowe korzyści z pracy, uwarunkowania społeczno-kulturowe).
Przykładowe pytanie	1. Jakie znasz pozacenowe determinanty popytu na pracę? 2. Wyjaśnij krótko, dlaczego popytu na pracę gałęzi nie można analizować jako prostej sumy popytów na pracę pojedynczych przedsiębiorstw wolnokonkurencyjnych. 3. Jakie czynniki mogą spowodować przesunięcia krzywej podaży pracy?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2015 [3] Smith P., Begg D., <i>Ekonomia. Zbiór zadań</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2001
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK ZIEMI
Opis	Pojęcie ziemi odnosi się nie tylko do ścisłego rozumienia tego słowa, czyli gruntów (nadających się na przykład) pod uprawę lub budowę, ale również do wód, lasów, zawartych w ziemi minerałów oraz innych naturalnych bogactw. Ziemia jest dobrem kapitałowym, którego podaż w całej gospodarce zasadniczo się nie zmienia. Choć stwierdzenia tego nie należy traktować dosłownie (zasoby ziemi można zwiększyć osuszając tereny bagienne, stosując nawozy, itp.), to większość analiz jako najistotniejszą cechę charakterystyczną rynku tego czynnika produkcji zakłada stałość podaży. Na rynku ziemi szczególnie istotne jest rozróżnienie dwóch pojęć: ✓ cena zakupu ziemi - kwota płacona za przejęcie ziemi na własność ✓ cena najmu ziemi - kwota płacona za możliwość użytkowania ziemi przez pewien określony czas Przedsiębiorstwo maksymalizujące zysk zwiększa wykorzystanie ziemi do momentu zrównania się krańcowego przychodu z produktu ziemi z krańcowym kosztem jej użytkowania. W warunkach konkurencji doskonałej koszt ten jest wyznaczony przez rynek dochodem właściciela ziemi (inaczej: opłatą za korzystanie z ziemi), nazywanym RENTĄ GRUNTOWĄ (R_g). Wysokość renty, przy założeniu stałej podaży (P_{dz}), zależy przede wszystkim od popytu na ziemię (P_{pz}). Popyt na ziemię jest popytem pochodnym i zależy od wielkości popytu na produkty ziemi. Przy wzroście popytu na produkty, popyt na ziemię rośnie z P_{pz1} do P_{pz2}. Jednoczesny wzrost renty gruntowej z R_{g1} do R_{g2} sprawia, że dzierżawca ziemi nie odczuwa żadnej poprawy rentowności. Charakterystyczna dla rynku ziemi możliwość przenoszenia usług ziemi pomiędzy różnymi zastosowaniami, oznacza, że w praktyce ma się do czynienia z wieloma rynkami ziemi. Oznacza to, że podaż ziemi na poszczególnych rynkach (gruntów pod uprawę, zabudowę, rekreację, itp.) nie jest całkowicie stała.

Opis C.D.	
Przykładowe pytanie	1. Co rozumiemy pod pojęciem ziemi jako jednego z czynników wytwórczych? 2. Wyjaśnij krótko, dlaczego dzierżawca ziemi nie odczuwa poprawy rentowności przy wzroście popytu na produkty ziemi. 3. Jakie najistotniejsze czynniki wpływają na cenę najmu, a jakie na cenę zakupu ziemi ?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2015 [3] Smith P., Begg D., <i>Ekonomia. Zbiór zadań</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2001 [4] Begg D., Vernasca G., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2014
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	RYNEK KAPITAŁU
Opis	Kapitał stanowi, obok ziemi i pracy, trzeci czynnik wytwórczy. W przeciwieństwie do ziemi i pracy, które określane są mianem pierwotnych, kapitał jest wyprodukowanym czynnikiem produkcji. Definicje kapitału definiują go jako: ✓ w ujęciu węższym - wszelki wynik procesu produkcyjnego, który przeznaczony jest do późniejszego wykorzystania w procesie produkcyjnym; ✓ w ujęciu szerszym - dobra kapitałowe (inwestycyjne), czyli wszelkie przedmioty materialne niezbędne w procesie produkcji: budynki, maszyny, surowce, materiały, półprodukty, itp. (kapitał rzeczowy, fizyczny). Kapitał obejmuje również wszelkie fundusze pieniężne przeznaczone na cele produkcyjne oraz papiery wartościowe (kapitał finansowy). W odniesieniu do rynku kapitału wyróżnia się często dwie kategorie: 1. RYNEK USŁUG KAPITAŁU obejmujący korzystanie z kapitału (dzierżawę) a) popyt na usługi kapitału - analiza popytu na usługi kapitału jest zbliżona do analizy popytu na pracę, przy czym w miejscu stawki płac stosuje się stawkę opłat za korzystanie z usług kapitału. Jest ona najczęściej pewnym odsetkiem wartości użytkowanego kapitału, stąd często nazywana jest skrótowo PROCENTEM. • Krzywa popytu na usługi kapitału pojedynczego przedsiębiorstwa pokrywa się z krzywą krańcowego przychodu z produktu kapitału, a jej kształt wynika z prawa malejących przychodów. • Krzywa gałęziowego (lub rynkowego) popytu na usługi kapitału jest odpowiednio skorygowaną wypadkową krzywych popytu przedsiębiorstw na usługi kapitału. Należy pamiętać, że zwiększenie produkcji gałęzi powoduje obniżenie ceny równowagi, po jakiej będzie zbywana produkcja. b) podaż usług kapitału - analiza podaży na usługi kapitału implikuje konieczność rozróżnienia okresów długiego i krótkiego oraz: • podaży usług kapitału dostarczanych pojedynczemu przedsiębiorstwu - w warunkach konkurencji doskonałej jest to podaż doskonale elastyczna, w warunkach odbiegających od konkurencji doskonałej jest rosnącą funkcją stawki najmu kapitału • podaży usług kapitału dostarczanych przez pojedyncze przedsiębiorstwo - w okresie krótkim jest doskonale elastyczna do pewnego punktu, po przekroczeniu którego staje się całkowicie nieelastyczna (wynika to ze względnej stałości kosztów krańcowych kształtujących stawkę wynajmu kapitału oraz braku możliwości zwiększenia zasobu kapitałowego w krótkim okresie) - w okresie długim w rachunku kosztów krańcowych uwzględnia się dodatkowo koszt alternatywny zakupu przedmiotowych maszyn (równy odsetkom, które traci nabywca nie lokując środków w banku) oraz koszty ich amortyzacji i utrzymania. Dlatego krzywa

Opis C.D.	• podaż rynkowej - w okresie krótkim jest ona nieelastyczna, co wiąże się z tym, że produkcja dóbr kapitałowych wymaga czasu; - w okresie długim jest bardziej elastyczna, ma kształt krzywej wznoszącej się, co wynika z faktu, że wzrost zasobu dóbr kapitałowych przedsiębiorstw tworzących podaż wiąże się z koniecznością zakupu tych dóbr, co prowadzi do wzrostu ich ceny i w rezultacie wzrostu krańcowego kosztu dostarczania kapitału. Zrównoważenie tego wzrostu następuje poprzez wzrost stawki najmu dóbr kapitałowych. 2. RYNEK KAPITAŁU (RYNEK KAPITAŁOWY), na którym sprzedaje się lub kupuje kapitał a) popyt i podaż kapitału fizycznego - popyt (popyt inwestycyjny) wynika z punktu równoważącego krańcowy przychód z inwestycji z krańcowym kosztem kapitału. Krańcowy przychód z inwestycji to dochód pieniężny, jaki inwestycja przyniesie temu przedsiębiorstwu. Reguły dotyczące podaży kapitału są tożsame z regułami odnoszącymi się do podaży innych dóbr (np. dóbr konsumpcyjnych). b) popyt i podaż kapitału finansowego - na popyt na kapitał pożyczkowy wpływają głównie potrzeby gospodarki i stopa procentowa, podaż zależy przede wszystkim od stopy procentowej i poziomu depozytów.
Przykładowe pytanie	1. Czym różni się rynek kapitałowy od rynku usług kapitału? 2. Z czego wynika kształt krótkookresowej krzywej podaży usług kapitału dostarczanych przez pojedyncze przedsiębiorstwo? 3. Dlaczego kapitału nie możemy zaliczyć do pierwotnych czynników wytwórczych?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Begg D., Vernasca G., Fischer S., Dornbusch R., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2014 [3] Lejman W., Mikosik S., Szpakowski J., <i>Ekonomia. Przewodnik dla studiujących</i>, Wydawnictwo Edukacyjne RES POLONA, Łódź, 1999
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl

Słowo kluczowe	EKONOMICZNA ROLA PAŃSTWA W GOSPODARCE
Opis	Rolę ekonomiczną państwa (czyli złożonej, zróżnicowanej wewnętrznie, wieloszczeblowej struktury administracyjnej społeczeństwa zamieszkującego określone terytorium, dysponującej władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą) sprowadza się zwykle do czterech funkcji: ✓ PRAWNEJ - polegającej na tworzeniu odpowiedniego systemu instytucjonalno-prawnego, regulującego zachowanie podmiotów gospodarczych i innych instytucji. System ten powinien zapewniać ochronę własności, określać sposoby zakładania, funkcjonowania i likwidacji przedsiębiorstw, regulować stosunki pomiędzy pracodawcami i pracownikami, sprzedawcami i nabywcami oraz określać zakres odpowiedzialności stron biorących udział w procesach gospodarczych. ✓ ALOKACYJNEJ - dotyczącej podejmowania działań sprzyjających optymalnej alokacji zasobów gospodarczych, czyli tworzenia warunków pozwalających na najbardziej efektywne wykorzystanie czynników produkcji. W ramach funkcji alokacyjnej państwo powinno: • chronić, wspomagać i uzupełniać funkcjonowanie podstawowego mechanizmu alokacji, czyli mechanizmu rynkowego, chroniąc własność prywatną, podejmując działania antymonopolowe, wspierając przedsiębiorczość, konkurencję i innowacje; • ograniczać ujemne skutki działalności przedsiębiorstw, czyli minimalizować tzw. zawodności rynku (problem dóbr publicznych, negatywnych efektów zewnętrznych, itp.). ✓ STABILIZACYJNEJ - odnoszącej się do działań stabilizujących gospodarkę (zmniejszających amplitudę wahań koniunkturalnych). Funkcję tę państwo realizuje zwykle poprzez odpowiednią politykę makroekonomiczną, której dwie zasadnicze kategorie to: • polityka fiskalna - polegająca głównie na regulowaniu poziomu podatków płaconych przez społeczeństwo i wydatków ponoszonych przez państwo • polityka monetarna - polegająca na regulowaniu poziomu podaży pieniądza przez bank centralny. ✓ REDYSTRYBUCYJNEJ - polegającej na korygowaniu przez państwo podziału dochodów poprzez podejmowanie działań zmierzających do niwelowania zbyt dużych, nie akceptowanych społecznie różnic dochodowych oraz pomocy ludziom starszym, niepełnosprawnym i chorym. Mechanizm rynkowy nie zapewnia względnie równej dystrybucji dochodów preferując jednostki bardziej przedsiębiorcze i bardziej sprawne. Funkcja redystrybucyjna realizowana jest przede wszystkim za pomocą: • systemu podatkowego (zwłaszcza podatku progresywnego)

Opis C.D.	dóbr i usług. ✓ aspekt regulacyjny - przejawia się we wpływie państwa na działalność innych podmiotów. Wpływ ten wynika z ustanawiania instytucji i norm regulujących działalność gospodarczą oraz z różnego rodzaju interwencji w funkcjonowanie podmiotów na rynku. Zakres interwencji ekonomicznej państwa jest kwestią sporną w ekonomii. Nurt liberalny kwestionuje potrzebę podejmowania przez państwo działań stabilizacyjnych i redystrybucyjnych. Nurt keynesowski postuluje ograniczanie zawodności rynku również w tym zakresie. R. Milewski podaje szereg argumentów za i przeciw roli ekonomicznej państwa, najistotniejsze z nich przedstawiono w tabeli. <table border="1"> <thead> <tr> <th>Argumenty na rzecz interwencjonizmu</th><th>Argumenty przeciwko interwencjonizmowi</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Konieczność zabezpieczenia instytucjonalno-prawnego</td><td>Pojawianie się stanów nierównowagi w regulacji państwowych</td></tr> <tr> <td>Niedoskonałości rynku i konkurencji, negatywne efekty zewnętrzne, istnienie dóbr publicznych</td><td>Zniekształcone informacje</td></tr> <tr> <td>Istnienie dóbr szczególnie niekorzystnych lub korzystnych społecznie</td><td>Zmniejszona elastyczność systemu gospodarki</td></tr> <tr> <td>Istnienie dużych wahań aktywności gospodarczej, bezrobocie, inflacji, itd.</td><td>Wysokie koszty interwencjonizmu przy niewielkiej skuteczności niektórych działań</td></tr> <tr> <td>Istnienie pozbawionych opieki ludzi starszych,</td><td>Oslabienie bodźców rynkowych,</td></tr> </tbody> </table>	Argumenty na rzecz interwencjonizmu	Argumenty przeciwko interwencjonizmowi	Konieczność zabezpieczenia instytucjonalno-prawnego	Pojawianie się stanów nierównowagi w regulacji państwowych	Niedoskonałości rynku i konkurencji, negatywne efekty zewnętrzne, istnienie dóbr publicznych	Zniekształcone informacje	Istnienie dóbr szczególnie niekorzystnych lub korzystnych społecznie	Zmniejszona elastyczność systemu gospodarki	Istnienie dużych wahań aktywności gospodarczej, bezrobocie, inflacji, itd.	Wysokie koszty interwencjonizmu przy niewielkiej skuteczności niektórych działań	Istnienie pozbawionych opieki ludzi starszych,	Oslabienie bodźców rynkowych,
Argumenty na rzecz interwencjonizmu	Argumenty przeciwko interwencjonizmowi												
Konieczność zabezpieczenia instytucjonalno-prawnego	Pojawianie się stanów nierównowagi w regulacji państwowych												
Niedoskonałości rynku i konkurencji, negatywne efekty zewnętrzne, istnienie dóbr publicznych	Zniekształcone informacje												
Istnienie dóbr szczególnie niekorzystnych lub korzystnych społecznie	Zmniejszona elastyczność systemu gospodarki												
Istnienie dużych wahań aktywności gospodarczej, bezrobocie, inflacji, itd.	Wysokie koszty interwencjonizmu przy niewielkiej skuteczności niektórych działań												
Istnienie pozbawionych opieki ludzi starszych,	Oslabienie bodźców rynkowych,												
Przykładowe pytanie	1. Wymień i scharakteryzuj dwie wybrane ekonomiczne funkcje państwa. 2. Na czym polega redystrybucyjna funkcja państwa? Jaki główny dylemat mają, Twoim zdaniem, przedstawiciele organów państwa, przy formułowaniu mechanizmów służących redystrybucji? 3. Przedstaw i rozwiń najistotniejsze, Twoim zdaniem, argumenty na rzecz												
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Milewski R. (red.), <i>Podstawy ekonomii</i>, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2002 [2] Smith P., Begg D., <i>Ekonomia. Zbiór zadań</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2001 [3] Lejman W., Mikosik S., Szpakowski J., <i>Ekonomia. Przewodnik dla studiujących</i>, Wydawnictwo Edukacyjne RES POLONA, Łódź, 1999 [4] Wojtyna A., <i>Nowoczesne państwo kapitalistyczne a gospodarka. Teoria i praktyka</i>, PWN, Warszawa, 1990												
Autor opracowania	Emilia Klepczarek, e.klepczarek@uni.lodz.pl												

Słowo kluczowe	ZAWODNOŚĆ RYNKU I PAŃSTWA
Opis	Występowanie niedoskonałości rynku jest jednym z powodów aktywnej roli państwa w gospodarce. Do głównych niedoskonałości rynku zalicza się: • Pomimo istnienia rynków posiadających wszystkie cechy rynku doskonałego, pojawia się problem z jednorodnością produktów i swobodą wejścia firmy na rynek. Jest to możliwe tylko w przypadku doskonale podzielnych i mobilnych czynników produkcji. W praktyce zdarza się to rzadko. • Nie zawsze producenci i konsumenci mają doskonałą informację o rynku. Producenci i konsumenci żyją w warunkach ciągłych zmian i niepewności. Podejmują wiele decyzji w oparciu o przewidywania co do przyszłości, które mogą okazać się błędne. • Nie wszystkie rynki posiadają cechy konkurencji doskonałej. W rzeczywistości funkcjonuje wiele rynków: konkurencja monopolistyczna, monopol, oligopol, duopol, monopson. Im większy stopień monopolizacji rynku, tym zachowania producentów częściej odbiegają od wymogów efektywnego gospodarowania. • Występowanie popytu na dobra społecznie niepożądane (szkodliwe), takie jak alkohol, papierosy, narkotyki. Państwo w przypadku takich zachowań może zakazać produkcji takich dóbr lub nałożyć wysokie podatki na ich produkcję i konsumpcję. • Występowanie dóbr publicznych, które są przez wszystkich pożądane i wszyscy mogą z nich korzystać. Dodatkowo nie można wykluczyć nikogo z ich konsumpcji. Problem polega na tym, że nie ma chętnych do ich finansowania. Państwo ma za zadanie dopasowanie podaży tych dóbr do potrzeb społeczeństwa, jak również dopilnowania ich dostępności. • Występowanie negatywnych efektów zewnętrznych, które pojawiają się wówczas, gdy podmioty gospodarcze przenoszą koszty działalności na innych (np. zanieczyszczenie środowiska) i nie ponoszą w związku z tym żadnych konsekwencji. Państwo ma za zadanie dopilnowania tych podmiotów do uwzględnienia w kosztach tych efektów zewnętrznych. Państwo może również pokryć koszty związane z usuwaniem efektów zewnętrznych ze środków budżetowych. • Wzmoczona konkurencja wynikająca z funkcjonowania mechanizmu rynkowego z jednej strony doprowadza do efektywniejszego korzystania z zasobów, z drugiej zaś strony powoduje pojawienie się coraz większych dysproporcji w osiągalnych przez społeczeństwo dochodach. Skutkować to może wzrostem ubóstwa i nierówności społecznych. Państwo ma za zadanie łagodzenie tych negatywnych skutków poprzez transfery społeczne (zasiłki dla bezrobotnych,

Opis C.D.	W ujęciu makroekonomicznym zjawiska te mogą doprowadzić do spadku dobrobytu społecznego, start produkcyjnych, szerzenie się konfliktów, niepewności i przestępczości. Państwo ze względu na występujące niedoskonałości rynku pełni bardzo istotną funkcję stabilizacyjną, jak również wspiera konkurencję, czy też podejmuje działania ingerujące w alokację zasobów w celu uzyskania pożądanej struktury produkcji w gospodarce. Państwo ma za zadanie tworzenie i zapewnienie funkcjonowania odpowiedniego ładu instytucjonalno-prawnego. Związane jest to z ustalaniem „reguł gry” na rynku. Zgodnie z założeniem mechanizmu rynkowego, rynki są zazwyczaj dobrą formą organizowania aktywności gospodarczej. Ceny umożliwiają zrównanie się popytu z podażą. W dzisiejszej rzeczywistości gospodarczej, niekiedy państwo może poprawić działanie rynków. Państwo decyduje się na ingerencję zwłaszcza wtedy, gdy uzna, że działanie rynków jest niesprawiedliwe. Zdarza się tak zwłaszcza w przypadku chęci udzielenia pomocy osobom ubogim. Działania te zmierzają do kontroli cen. Natomiast często bywa tak, że kontrola cen szkodzi tym, którym miała pomóc. Kontrola czynszu za wynajem mieszkań może doprowadzić do spadku cen (czynszu za wynajem), przy jednoczesnym zniechęcaniu inwestorów do budowy nowych mieszkań oraz właścicieli mieszkań do ich konserwacji. Dlatego nie zawsze mechanizm kontroli cen przez państwo wpływa korzystnie na wszystkie podmioty gospodarcze. Pomoc udzielona może być w inny sposób, np. poprzez subsydiowanie, które nie prowadzi do pojawienia się na rynku
Przykładowe pytanie	1. Wymień główne niedoskonałości rynku. 2. Jakie funkcje pełni państwo w kontekście funkcjonowania rynków? 3. Jakie są sposoby ingerencji państwa w gospodarkę? Czy są one zawsze korzystne?
Literatura (3 – 5 pozycji)	[1] Krajewska A., <i>Niedoskonałości rynku i rola państwa w gospodarce</i>, [w:] <i>Podstawy ekonomii</i>, R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005 [2] Mankiw N. G., Taylor M. P., <i>Mikroekonomia</i>, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2009
Autor opracowania	Natalia Szubska-Włodarczyk, natszub@uni.lodz.pl